

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ
FAKULTA INFORMATIKY A MANAGEMENTU
KATEDRA REKREOLOGIE A CESTOVNÍHO RUCHU

**Naučné stezky jako atraktivita cestovního
ruchu a způsob interpretace destinace**
Případová studie Orlické hory

Bakalářská práce

Autorka: Martina Kminiaková
Studijní obor: Management cestovního ruchu
Vedoucí práce: Mgr. Alexandr Gregar, Ph.D.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

KMINIAKOVÁ, Martina. *Naučné stezky jako atraktivita cestovního ruchu a způsob interpretace destinace: Případová studie Orlické hory*. Hradec Králové, 2017. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Vedoucí práce Mgr. Alexandr Gregar, Ph.D.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně, s použitím uvedené literatury.

V Hradci Králové dne

.....

Martina Kminiaková

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych zde poděkovala vedoucímu práce Mgr. Alexandru Gregarovi, Ph.D. za cenné rady a odborné vedení práce. Dále bych ráda poděkovala starostovi obce Mladkov za poskytnutí informací o naučné stezce Betonová hranice a v neposlední řadě i Svatavě Hosakové za cenné rady a pomoc, jimiž mi v průběhu práce velice pomohla. Poděkování patří i rodině a přátelům, kteří mě nejenom po dobu psaní práce, ale i po celou dobu studia značně podporovali.

Anotace

Téma: Naučné stezky jako atraktivita cestovního ruchu a způsob interpretace destinace: Případová studie Orlické hory

Bakalářská práce pojednává o naučných stezkách jako způsobu interpretace vybraných lokalit v pohoří Orlických hor. Je zde analyzována cílová skupina, jejich forma, kvalita i účel. Případová studie se zabývá naučnými stezkami Zemská brána a Betonová hranice. Výzkum spočívá ve sběru dat pomocí řízených rozhovorů s návštěvníky vybraných stezek. Práce tak přináší ucelený soubor informací k nejrozšířenější formě interpretace přírodního i kulturního dědictví v ČR, tj. naučné stezky, které jsou trendem CR a důležitým prvkem pro interpretaci životního prostředí.

Klíčová slova

Atraktivita cestovního ruchu, destinační management, interpretace, naučná stezka, Orlické hory, Zemská brána, Betonová hranice.

Annotation

Title: Natural trails as attractiveness of tourism and means of interpretation of destination: Case study Orlické mountains

The bachelor's thesis deals with educational trails as a way of an interpretation of selected locations in Orlické mountains. There is analysed the target group, its form, quality and purpose. The case study handles educational trails called Zemská brána and Betonová hranice. The data for research were collected through guided interviews. There were addressed visitors of the selected trails. Therefore, the thesis delivers a comprehensive set of information about the most expanded form of interpretation of natural and cultural heritage in the Czech Republic, i.e. educational trails which are a trend in tourism and an important element for interpretation of environment.

Keywords

Attractiveness of tourism, destination management, interpretation, an educational trail, Orlické mountains, Zemská brána, Betonová hranice.

Obsah

1	Úvod	1
2	Cíl práce	2
3	Metodika zpracování	2
3.1	Výzkumné otázky	3
3.2	Pracovní hypotézy	3
3.3	Literární rešerše	5
4	Teoretická část	6
4.1	Cestovní ruch	6
4.2	Destinační management	6
4.3	Návštěvnický management	9
4.4	Interpretace	12
4.5	Naučná stezka	15
4.5.1	NS pro chytré telefony s využitím nových informačních zdrojů	16
4.5.1.1	Geocaching	18
4.5.2	První naučné stezky	19
4.5.3	Druhy naučných stezek	20
4.5.4	Značení NS a informační panely	22
4.5.5	Hrozby a udržitelnost z hlediska zachování atraktivity NS	25
5	Případová studie Orlické hory	27
5.1	Vlastní průběh šetření	27
5.2	Charakteristika Orlických hor	27
5.2.1	Vymezení území	28
5.2.2	Chráněná krajinná oblast OH	28
5.2.3	Klimatické poměry	29
5.2.4	Flóra a fauna	29
5.2.5	Vodstvo	31
5.2.6	Zajímavá místa	31
5.2.7	Významné osobnosti	32
5.2.8	Destinační společnost Orlické hory a Podorlicko	33

5.3	NS Zemská brána	34
5.3.1	Trasa NS Zemská brána	35
5.3.2	Jednotlivé zastávky a charakteristika informačních tabulí	35
5.4	NS Betonová hranice	40
5.4.1	Trasa NS Betonová hranice	41
5.4.2	Jednotlivé zastávky a charakteristika informačních tabulí.....	42
5.5	Kvalitativní výzkum	48
5.5.1	Analýza rozhovorů	48
5.5.2	Výsledky výzkumu	57
5.5.3	Shrnutí výsledků.....	63
6	Návrhy a doporučení.....	64
7	Závěr.....	66
8	Seznam zdrojů.....	67
8.1	Tištěné knihy	67
8.2	Elektronické knihy	67
8.3	Akademické práce	68
8.4	Internetové zdroje.....	68
8.5	Další zdroje.....	70
9	Přílohy	I
9.1	Polostrukturovaný rozhovor	I
9.2	Fotografie.....	II
9.3	Jiné zdrojové dokumenty	XI
9.4	Seznam použitých zkratk.....	XIV
9.5	Seznam obrázků	XIV
9.6	Seznam tabulek	XIV
9.7	Seznam grafů.....	XV
9.8	Seznam příloh.....	XV

1 Úvod

„Naučné stezky mohou být krásné i ošklivé, velmi povedené a velmi nezdařilé. Informační tabule, která k sobě nepřitáhne návštěvníky a nedokáže je oslovit, je ale více než jen ztracená příležitost: je ztracenou šancí pro jiný a lepší program, je neodůvodněným zásahem do krajiny, je ztrátou finančních prostředků, které mohly být investovány lépe.“
(Medek a kol., 2016:11)

Interpretace přírodního i kulturního dědictví v podobě naučné stezky je forma nejrozšířenější nepřímé interpretace (= bez osobního průvodce) v Čechách. Otázkou zůstává, zda je tento velký potenciál, s relativně nízkými náklady, správně využit a zpracován. NS mají mnoho možností, jak dosáhnout pozornosti a posílit tak vztah návštěvníka k dané lokalitě. Je to i pomoc přírodě a krajině jako prostředek regulace špatného, až nemorálního chování některých jedinců. Každý se již setkal s informačními tabulemi, popisujícími souvislosti spjatými s danou lokalitou, není však jednoduché návštěvníka pro přečtení informací získat a ještě těžší je mu něco předat a tím ovlivnit jeho chování v daném místě i obecně v přírodě. Výklad interpretace naučných stezek se však v mnohém liší a je pak možné, že destinace méně zajímavá svým potenciálem, může být více zajímavá díky pestré interpretaci právě naučné stezky, která návštěvníky doslova oslní. V České republice však neexistují stanovy či kritéria, o která by se vytvoření nových naučných stezek mohlo opírat. Naučná stezka se obecně definuje jako stezka obsahující zastávky vyznačených míst pomocí panelů, QR kódů, apod.

Důvod výběru práce je velký počet naučných stezek (dále také NS) v České republice, které nekorespondují se žádnými základními pravidly, jak by taková stezka měla být zdařile zpracována. Dalším důvodem byl zájem autorky o naučné stezky a jejich zpracování. Oblast případové studie si autorka vybrala záměrně, jelikož pochází z Orlických hor a má kladný vztah k pěší turistice a odpočinku v přírodě obecně.

2 Cíl práce

Hlavním cílem této práce je zhodnotit kvalitu naučných stezek v Orlických horách, se zaměřením na způsob zpracování naučných stezek, přínosu, využití a jejich značení. Dalšími cíli jsou analýza vybraných naučných stezek a velikost zájmu návštěvníků o naučné stezky. V neposlední řadě bakalářská práce zjišťuje, zda mají návštěvníci díky naučné stezce blíž k navštívené lokalitě.

3 Metodika zpracování

K dosažení cíle bylo využito několika metod. Jednou z metod bylo **participativní pozorování** (= zúčastněné pozorování + fotodokumentace) a dále analýza vybraných naučných stezek na základě vlastního terénního šetření a **kvalitativního výzkumu** při řízených rozhovorech s respondenty, kteří naučnou stezku navštívili. Pomocí výsledných rozhovorů a vlastního terénního šetření byla provedena komparace naučných stezek Zemská brána a Betonová hranice. V práci je použito několik vybraných základních myšlenkových postupů (Trousil a Jašíková, 2015:53-56):

- **Dedukce** vyplývá z teoretických či obecných poznatků, na základě kterých se pak stanoví základní pracovní hypotézy, jež v tomto případě kvalitativním výzkumem směřují k potvrzení či vyvrácení.
- **Analýza** je základním postupem poznávání. U zkoumaného prvku se tak zaměřuje na jeho části, jako jsou vlastnosti, znaky, složky, prvky aj. Poté zkoumá jejich vzájemné vztahy a souvislosti mezi nimi.
- **Syntéza** je postup na základě předchozí analýzy, kdy z jednotlivých částí dochází ke složení nového celku, který je obohacen např. o návrhy na vhodnější varianty propojení. Schopnost vnímat všechny souvislosti v co největší míře je dána i schopností vnímaní vztahů společnosti k sociální ekologii.
- **Komparace** představuje srovnání vybraných jevů s totožnými prvky, sloužící jako prostředek k získání stejných, anebo naopak rozdílných znaků. Práce provádí komparaci naučných stezek Zemská brána a Betonová hranice. Nejprve je provedena analýza a poté syntéza, ze kterých se komparace odvozuje.

3.1 Výzkumné otázky

První část kvalitativního šetření se zabývá otázkami, jež se týkají naučných stezek v OH a ve druhé části se výzkumné otázky zaměřují právě na NS Zemská brána a NS Betonová hranice.

1. část:

- Nachází se v Orlických horách málo, anebo naopak mnoho naučných stezek?
- Jak jsou naučné stezky vnímány?
- Jaká by měla být adekvátní délka naučných stezek?
- Jsou naučné stezky v Orlických horách dobře a srozumitelně vyznačeny?

2. část:

- S kým návštěvníci NS navštívili?
- Zastavili se návštěvníci u všech informačních tabulí?
- Přečetli všichni (nebo alespoň více jak 60 %) textu, který inf. panel obsahuje?
- Je naučná stezka dobře vyznačena?
- Je něco, co naučné stezce chybí?
- Má naučná stezka zásadní vliv na vztah mezi návštěvníkem a navštíveným územím?

3.2 Pracovní hypotézy

Vytvořeny byly 3 hypotézy, které napomáhají dosažení hlavního cíle práce.

Tabulka 1: Hypotézy, jejich zdůvodnění i upřesnění a způsoby ověřování

Vlastní zpracování, 2017

Hypotéza č. 1	Informační tabule nejsou pro návštěvníky atraktivní – návštěvník čte méně jak 60% uvedených informací a nezastavuje u všech zastávek naučných stezek.
Zdůvodnění a upřesnění	Hypotéza se zaměřuje na problematiku, zda jsou informační tabule dostatečně zajímavé pro všechny generace, zabývá se též odborností informačních tabulí a celkovým obsahem i designem. I přes to, že v ČR těchto stezek přibývá, autorka se domnívá,

	že informační tabule stále nejsou natolik atraktivní, aby je návštěvník četl celé, anebo alespoň více jak 70 % psaného textu.
Způsob ověřování hypotézy	Hypotéza ověřena na základě kvalitativního šetření v podobě rozhovorů s respondenty.
Hypotéza č. 2	Nejčastěji navštěvované naučné stezky se zabývají tematikou přírody (fauna a flóra).
Zdůvodnění a upřesnění	Orlické hory jsou v rámci CHKO hojně navštěvovány za účelem relaxace. Nabízejí plno cyklostezek i pěších tras. V neposlední řadě jsou zde 2 národní přírodní rezervace, 13 přírodních rezervací a 6 přírodních památek, a proto se autorka domnívá, že nejčastější motivací pro návštěvu naučných stezek jsou takové, které se na přírodu zaměřují.
Způsob ověřování hypotézy	Hypotéza ověřena na základě kvalitativního šetření v podobě rozhovorů s respondenty.
Hypotéza č. 3	Při návštěvě naučných stezek návštěvníci nejvíce praktikují pěší turistiku.
Zdůvodnění a upřesnění	Naučné stezky jsou stezky, které podávají informace většinou prostřednictvím informačních panelů. Pro pěšího turistu je snazší se zastavit a informační tabule si poté v klidu přečíst a popř. se nad nimi zamyslet, rozhlédnout se a prozkoumat okolí. Pro cyklisty není tak snadné, po jednom ujetém kilometru sesedávat z kola a zkoumat informace na informačních tabulích, zkrátka to není pro většinu cyklovýletů zcela praktické. Ideální naučná stezka pro cyklisty by pak musela být taková, která tyto informace nabízí alespoň po pěti ujetých kilometrech. Jelikož jsou naučné stezky, jak již bylo zmíněno, více přizpůsobeny pěším turistům, autorka se domnívá, že návštěvníci praktikují při návštěvě NS spíše pěší turistiku.
Způsob ověřování hypotézy	Hypotéza ověřena na základě kvalitativního šetření v podobě rozhovorů s respondenty.

3.3 Literární rešerše

V prvních kapitolách, kde je nutné objasnit definice, s nimiž se nadále pracuje, práce nejvíce využívá pojmů převzatých z Výkladového slovníku cestovního ruchu Páskové a Zelenky (2012). Pro dané téma byla použita i práce Kateřiny Borecké (2013), která se zabývá návrhem naučné stezky v obci Smiřice. Práce čerpá z elektronické knihy Medka a kol. (2016), jež popisuje naučné stezky z hlediska zpracování i jejich interpretace. Co se týče metodiky interpretace, zde byla použita kniha od Růžičky a kol. (2011), která se metodikou podrobně zabývá. Z internetových zdrojů byly využity především oficiální stránky AOPK ČR (2017) a stezky.info (2017).

4 Teoretická část

4.1 Cestovní ruch

Definice „cestovní ruch“ je uváděna mnoha způsoby. Je možné ji dohledat, ať už na oficiálních webech jako World Tourism Organization aj. Jednu z klasických alternativ definic je možno vyhledat i na serveru Českého statistického úřadu (2017), který tento pojem označuje jako činnost cestujících osob do míst, kde pobývají po dobu kratší než jeden ucelený rok za účelem trávení volného času, obchodu i za jinými účely nevztahujícími se k činnosti, za kterou jsou z navštíveného místa odměňováni, mimo své obvyklé prostředí. K tomu náleží i souhrn produktů a služeb, které cestování podporuje či organizuje. CR byl nejlépe definován Zelenkou a kol. (2013:11): *„Turismus představuje významný segment ekonomiky v globálním i lokálním měřítku. Rozvoj mnoha regionů závisí do značné míry na tom, jak dokáží svoji atraktivitu pro cestovní ruch přeměnit v komparativní výhodu a „prodat“ na trhu. Ale atraktivita území se může stát zdrojem vyčerpitelným, pokud rozvoj turismu nerespektuje určité hranice a nerozvíjí se jako turismus šetrný, který se snaží přírodní a kulturní potenciál území kapitalizovat udržitelným způsobem.“*

Maslowova pyramida dokazuje, že cestování se dnes stává potřebou každého jedince. Maslow (in Ekonomikon, 2017) řadí cestování na špici této pyramidy mezi potřeby seberealizace, kde se lidé snaží vzdělávat či chápat svět kolem sebe a dávat si dohromady souvislosti s tím spojené. Nejspíše i z tohoto důvodu tvoří dnes cestovní ruch významnou část ekonomického sektoru. Cestovní ruch ovlivňuje sezónnost, kdy v zimě jsou vyhledávány především vysokohorská střediska a v létě naopak přímořské resorty.

4.2 Destinační management

Destinační management se skládá ze slov „destinace“ a „management“. Destinace v tomto termínu značí oblast (navštívená země, region, město, část města či místo), která je navštěvována jak tuzemskými, tak zahraničními návštěvníky. Destinace jsou rozděleny různě, některé turisticky či historicky, jiné administrativně (Palatková, 2011). Destinační management se podílí nejen na tvorbě a následné propagaci produktů a atraktivit CR, ale také zpracovává případně i statistiky,

kteřé jsou nezbytným pomocníkem při udržitelności CR v dané destinaci (Pásková a Zelenka, 2012). Palatková (2011) označuje destinaci turismu slovy „místo určení“ či geograficky určený „cíl cesty“. Destinace tak představuje produkt, složený z dalších mnoha produktů destinačního managementu, kdy návštěvníci a klienti destinace spotřebovávají tento produkt turismu na různých úrovních, různými způsoby, s odlišnými zkušenostmi i motivy (Palatková, 2011).

Palatková (2011:13) vymezuje destinaci pomocí následných kombinací přístupů:

1. podle administrativních hranic;
2. podle soustředění poptávky (vzdálenost a motivace);
3. podle míry zásahu veřejného sektoru do tvorby a fungování systémů;
4. strategie indukce, dedukce či centralizace;
5. podle vybraných indikátorů rozvoje turismu.

První způsob dle **administrativních hranic** označuje Palatková (2011) za technicky nejjednodušší, pro který je výhodou např. financování, avšak to neznamena, že tento způsob vyhovuje poptávce klientů. Z pohledu poptávky se klient většinou nezabývá otázkou, kde destinace začíná a kde končí. Z hlediska cíle dosáhnout větších tržeb, se tedy daný způsob nejeví jako příliš vhodný.

Druhý způsob dle **soustředění poptávky**, který Palatková (2011) uvádí, se odvozuje od vzdálenosti a motivace cesty do cílové destinace, které se tak podílí na celkovém dojmu a charakteru destinace. Na druhou stranu, Palatková (2011) dále doplňuje, že vazba mezi vzdáleností a velikostí destinace musí platit obecně a bez výjimky, jelikož návštěvníci vnímají destinaci jako mezinárodně či globálně známou (např. významná poutní místa), ať už díky významnému potenciálu nebo silnému komunikačnímu mixu (např. filmová tvorba).

Vymezení destinace dle **míry zásahů veřejného sektoru do tvorby a fungování systémů** je zřejmý už z názvu, kdy Palatková (2011:15) tvrdí, že závisí především na míře zásahů a rozhodnutí veřejného sektoru, který je zakořeněn v právní normě. Vymezení rozděluje do třech přístupů:

- **Bottom-up** - česky přeloženo jako tvorba systému destinace „zdola“, která je založena na iniciativách soukromého, nebo veřejného sektoru.

- **Top-down** - česky přeloženo jako tvorba systému destinace „shora“, kdy hlavní slovo má většinou veřejná správa, která se řídí legislativou (např. zákon o podpoře turismu) nebo funguje na základě tlaku sektoru soukromého.
- **Smíšený systém** pak kombinuje přístupy zdola i shora, kdy vždy jeden má převahu.

Čtvrtý způsob nazývá Palatková (2011) jako **vymezení pomocí strategie indukce, dedukce a centralizace**. Prvně popisuje, co přesně je a na co je zaměřená indukční strategie. Jako výhody této strategie uvádí efektivní využívání zdrojů a řízení destinace s nižšími náklady a menšími nároky na pracovníky. Nevýhody dle ní pak spočívají v tom, že se prohlubují rozdíly mezi nejatraktivnějšími regiony a regiony méně známými a atraktivními. Doplnuje to tvrzením, že indukční strategie je především zaměřená obchodně a řízení destinace se blíží konceptu řízení firmy. Strategii dedukce pak popisuje jako strategii rozdělení destinací dle regionů na základě geografických informací či politických hranic. Marketing destinace a potřeby klienta nejsou zdaleka tak primární, avšak podpora spočívá především v politice a motivaci regionálních a místních organizací. (Palatková, 2011) Strategii centralizační popisuje Palatková (2011) jako snahu o vytvoření jednoho společného centra pro celou destinaci, kde do strategie spadá i marketing a potřeby zákazníka už nejsou tolik opomíjeny jako u strategie dedukce. Nevýhodou dle jejího názoru je především systém řízení, který se tak stává závislý na veřejných zdrojích i na příznivosti či nepříznivosti politické scény.

Jako poslední způsob vymezení Palatková (2011) uvádí **vymezení destinace podle vybraných indikátorů rozvoje turismu**. Tento způsob podle ní závisí především na návštěvnosti, počtem prodaných produktů CR a dále by měla destinace disponovat moderní infrastrukturou jako je sportoviště, kultura a zábava. Podle těchto faktorů je pak bráno v úvahu, zda má smysl vytvářet vlastní strategii marketingového řízení (Palatková, 2011). Jako řešení Palatková (2011) nabízí připojení se k sousednímu regionu či tvorbu velmi specializovaného produktu, který bude určen pouze některým, zpravidla početnějším cílovým skupinám (např. senioři, rodiny s dětmi).

I přes to, že koncept DM je poměrně mladý, podle Palatkové (2011) se datuje od 90. let minulého století, kde DM vznikl především v oblastech Alp, ve Velké Británii, Kanadě nebo také Austrálii, je v destinacích velice důležitým prvkem, ve většině destinací však ne zcela efektním a funkčním.

Aktéři CR by spolu měli daleko více spolupracovat a komunikovat. Dle Páskové a Zelenky (2012:106) je DM „soubor technik, nástrojů a opatření, používaných při koordinovaném plánování, organizaci, komunikaci, rozhodovacím procesu a regulaci CR v daném území (destinaci). Významnou součástí DM je společnost destinačního managementu, která sdružuje různé aktéry CR v destinaci a aktivně vytváří další součásti DM (zapojení aktérů, jejich koordinace, rozvoj vztahů v destinaci atd.).“ Dále také uvádějí, že správně fungující DM vede k rozvoji a udržitelnosti destinace a také by zároveň měl využívat řízení toku návštěvníků, aby nedocházelo k převýšení únosné kapacity destinace a prožitek z destinace tak neztrácel na hodnotě. DM mimo jiné organizuje celý řetězec služeb, který může být rozhodující v otázce, zda klient cílovou destinaci navštíví, nebo zvolí jinou. Důležité je neopomenout fakt, že ne každé místo či region je opravdovou destinací, tak jak ji klient může vnímat (Palatková, 2011).

Dále by bylo vhodné, vzhledem k zmínce o aktérech CR, tento pojem správně definovat, jelikož aktéři CR nejsou pouze turisté či cestovní kanceláře, jak je mnohdy chybně uváděno či zmiňováno. Pásková a Zelenka (2012:28) zahrnují mezi aktéry CR ve vztahu k chráněnému území (obecněji PKCÚ) „zejména návštěvníky území, místní obyvatele, místní a regionální územní správu, zaměstnance managementu chráněného území management jiných chráněných území, organizace státní správy; vlastníky půdy, různé typy organizací cestovního ruchu (touroperátoři, místní asociace aj.), společnost destinačního managementu a aktuální i potencionální investory do infrastruktury CR s působností v daném území i v jeho okolí, dobrovolníky, ministerstva, NNO a environmentální aktivisty, Národní památkový ústav, muzea, mikroregiony, krajská pracoviště AOPK ČR, hospodářské komory, vzdělávací a výzkumné instituce, privátní sektor, média a regionální rozvojové agentury.“

4.3 Návštěvnícký management

Návštěvnícký management je založen na usměrňování toků návštěvníků s cílem co nejvíce zmenšit negativní dopady cestovního ruchu. Jedním z příkladů může být právě naučná stezka, kde značením a vytvořením stezky je řízen tok návštěvníků správným směrem. Vytvářením nových cest k cílovému bodu pomocí naučných stezek tak nedochází pěší turistikou k erozi půdy a neohrožují se tak ekosystémy. Naučné stezky návštěvníky motivují předem určenou trasu dodržovat a následovat ji, jelikož se cestou díky interpretaci,

kteřá je tvořena informačními panely, tabulemi či různými interaktivními prvky mohou něco o dané destinaci dozvědět. Touto formou interpretace se návštěvník může vzdělávat, třeba i s celou svou rodinou a zároveň trávit čas v přírodě či na jiném zajímavém místě. Problém nastává, pokud jsou tyto informační panely pro návštěvníka nezajímavé a návštěvník tak zvolí svou cestu, kdy dochází k narušení okolních ekosystémů. Nezajímavost informací na tabulích a panelech může být způsobena přemírou textu či nevhodným formátem. *„Návštěvnícký management je soubor plánovacích, preventivních i operativních řídicích technik a nástrojů, používaných soukromými i veřejnými subjekty CR pro usměrňování toků návštěvníků území a preventivně i ovlivňování způsobu jejich chování.“* (Zelenka a Pásková, 2012:372) Mezi hlavní nástroje návštěvníckého managementu řadí Zelenka a Pásková (2012:372) *„přístupový management, značení a udržování turistických, cykloturistických a běžkařských tras a stezek a hipostezek, cenovou politiku (zejména výše vstupného do celého území nebo jeho částí), zonaci chráněného území ve vztahu k CR, budování a koordinování TIC, návštěvníckých a interpretačních center, tisk a distribuce informačních brožur a map, zpracování kodexů chování a etických kodexů návštěvníka a podnikatelských subjektů v CR a pořádání výchovně vzdělávacích setkání a seminářů.“*

Dalším důležitým faktorem je optimalizace dopadů cestovního ruchu, který Pásková a Zelenka (2012) uvádí jako stanovený postup, snažící se o minimalizaci negativních dopadů CR na destinaci a současně maximalizaci dopadů pozitivních aneb ty, které jsou pro destinaci dobré. Tyto žádoucí dopady mohou obsahovat i získávání financí a dotací na realizaci plánů, jež tyto negativní účinky minimalizují či nulují. Pásková a Zelenka (2012:397) tento pojem doplňují jasným sdělením, kde uvádějí, že *„prioritou optimalizace nejen v chráněných územích by měla být ochrana přírody, kultury a sociálního prostředí místní komunity a péče o krajinu a krajinný ráz.“*

Aby byla dobře rozpoznatelná motivace návštěvy jednotlivců i organizovaných skupin, je potřeba si návštěvníky rozdělit do několika kategorií. Růžička a kol. (2011) vymezuje rozdělení návštěvníků do těchto kategorií:

- **Organizované skupiny**, kde návštěva místa probíhá ve větším počtu návštěvníků.

- O **místní obyvatelé**, kteří se za návštěvníky obvykle nepovažují, je třeba jakožto o cílovou skupinu pečovat. Je potřeba zachování respektu a přijímat veškerá negativa s návštěvníky spojená (zvýšený provoz, hluk).
- „**Širokou veřejností**“ jsou někdy nazýváni návštěvníci různých typů jako třeba turisti. Lepší je cílové skupiny přesněji zařadit, jelikož čím víc se o nich ví, tím je větší šance na úspěšnou interpretaci.
- **Handicapovaní návštěvníci** vyžadují speciální přístup. Je zapotřebí vědět, co za handicap návštěvník má, aby mu bylo možné co nejvíce vyhovět. Handicap však nemusí být pouze nevýhodou, jako např. hlubší hmatové vjemy návštěvníků se zrakovým postižením.
- **Děti** jsou nejvíce ovlivnitelnými návštěvníky, jelikož vnímání a učení u dítěte může ovlivnit i jeho budoucnost.
- **Dospívající mládež** je nejspíš nejproblematičtější skupina návštěvníků, kde postoj spolužáků má veliký vliv na to, zda se zapojí do výkladu či nikoliv.
- **Rodiny s dětmi** jsou nejpočetnějším typem návštěvníků chráněných území. Pokud ve skupině bývá více náctiletých, je lepší nabídnout alternativu bez doprovodu dospělých. Menší děti na věci rádi sahají a s tím je nutné počítat.
- **Senioři** jsou početnou a významnou skupinou, která obvykle cestuje mimo víkendy. Automaticky by se mělo pamatovat na to, že pro seniory může být větší fyzická zátěž problematická. Jelikož senioři navštěvují lokality raději ve skupinách a svou návštěvu hlásí dostatečně předem, program lze dostatečně dopředu naplánovat.
- **Zahraniční návštěvníci** se vyskytují především v příhraničních oblastech. Konkrétním příkladem může být nedaleké Polsko. Jelikož Orlické hory mají mnoho oblastí u hranic, je dobré mít připravené materiály v mateřském jazyce cizí země, tedy polštině nebo angličtině, která se dnes považuje za jazyk mezinárodní. Není však pravidlem, že každý zahraniční návštěvník musí umět anglicky. Dobrým příkladem bývají vícejazyčné interpretace či brožury.

Tento typ vyčleňující návštěvníky do výše uvedených skupin se na ně dívá z hlediska věku, zájmů a potřeb jednotlivých osob. Dalším dělením může být rozčlenění návštěvníku podle motivace k návštěvě. Falk (in Růžička a kol., 2011),

který své výzkumy realizoval v prostoru zoologických zahrad, rozlišuje následujících šest skupin návštěvníků:

- **Facilitátoři** – rodiče, učitelé a další, kteří předávají informace někomu dalšímu.
- **Vyhledávači zážitků** se soustředí především na zážitky a dobrodružství pomocí různých podnětů.
- **Duchovní poutníci** svou návštěvou lokality udržují svou duševní rovnováhu a provádí tzv. očistu, psychohygienu.
- **Fanoušci** jsou ti, co jsou zainteresováni do dané problematiky.
- **Profesionálové** lokalitu navštěvují z důvodu svého zaměstnání.
- **Průzkumníci** rádi objevují něco nové.

K totožným výsledkům došel i Navrátil (in Růžička, 2011), jehož výzkum realizovaný v CHKO Žďárské vrchy, Beskydy a Šumava potvrdil, že primární roli hraje již rozhodnutí k návštěvě určité naučné stezky především zájem návštěvníka o přírodu či historii.

4.4 Interpretace

„Předat myšlenku, vzbudit zájem a nadchnout pro dané téma je úkolem interpretace.“ (Růžička a kol., 2011:5)

Důležitou vlastností při tvorbě naučných stezek je jejich interpretace. Pomocí ní se otvírají pomyslné dveře, za kterými mohou návštěvníci zachytit na první pohled nezajímavé skutečnosti a získat dlouhodobý zájem (Růžička a kol., 2016). Interpretace by měla být pomyslné spojení mezi výkladem a komunikací.

„Když jsem pracoval jako průvodce na Long’s Peak, rozvinul jsem něco, čemu říkám poetická interpretace faktů o přírodě. Vědecké názvy v mrtvém jazyce a tupé řazení přírodnin do klasifikačních systémů byly u nepoučených posluchačů přijímány tak, jak si to zasloužily: vlažně a bez zájmu. Tak jsem začal představovat většinu fenoménů prostřednictvím popisu jejich způsobů a zvyků, jejich sousedů a jejich životopisu.“ (Mills, 1920 in Medek a kol., 2016:12)

Interpretační forma naučných stezek sděluje rozličné informace různým způsobem.

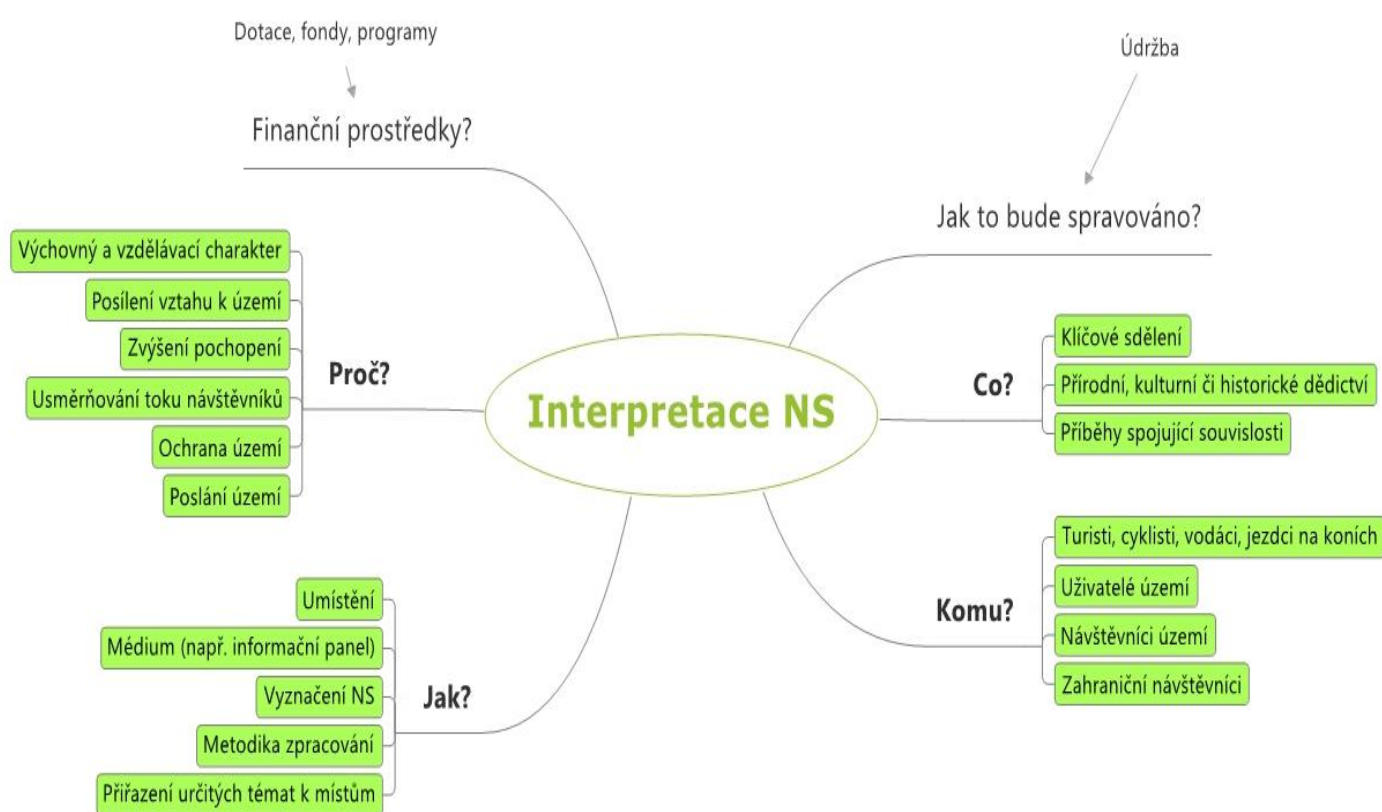
Je však třeba dát pozor, jelikož to co pro někoho může být zajímavé, druhý může shledávat jako zbytečné. Je velice těžké tak určit, jaká forma a míra interpretace je vhodná. Pojem interpretace opět obsahuje mnoho publikací. Pásková a Zelenka (2012) opět shrnují interpretaci jako výklad, který objasňuje významy různých objektů, míst, nehmotného dědictví apod. Přispívá ke zvýšení kvality vzdělání návštěvníků, k porozumění místní kultury i historii.

Pásková a Zelenka (2012) popisují interpretaci jako výklad, ucelené sdělení či jinou aktivitu, spočívající v objasnění významů objektů, místa, nehmotného dědictví a dalších imateriálních projevů (kultury a přírodních a kulturních projevů) návštěvníkům. Za funkce interpretace považují zvýšení úrovně znalostí návštěvníků, včetně porozumění kultury nebo i historie v dané oblasti, dále zvýšení zážitků návštěvníků a snížení negativních dopadů CR (př. dodržování zásad, které jsou směřovány na ochranu životního prostředí). Déle se zabývají i otázkou dopadu chování návštěvníků na kvalitu života místních obyvatel. Jako příklad interpretace uvádějí výklad průvodce, výklad v muzeu, různé typy vzdělávacích přednášek a diskuzí, informační brožury o destinaci a informační panely, které s naučnými stezkami souvisejí. Uvádějí i příklad, kde jsou používány technologie jako např. Beetaggy atd. Doplňují to faktem, že *„interpretace nemá pouze vzdělávací a výchovný efekt, ale také přispívá k posilování či dokonce tvorbě pozitivních emocí a vztahů k interpretovaným fenoménům (Bender – Edmonds 1992). Současné interpretační metody se proto nevyhýbají umění, hrám či gastronomickým prožitkům (např. geocaching, koncerty v jeskyních, -> gurmánský CR ve spojení s naučným programem). Interpretace je velmi významnou součástí cestovního ruchu (podle Jafari ed. 2000).“* (Pásková a Zelenka, 2012:240)

Ham (in Medek a kol., 2016) vymezuje 4 vlastnosti, které by měla interpretace obsahovat, a poukazuje na ně v modelu nazývanému **TORE** a to **T**hematic, **O**rganized, **R**evelant, **E**njoyable. Aby komunikace s návštěvníky pomocí interpretace byla úspěšná, měla by podle Hama (in Medek a kol., 2016) obsahovat následující:

- klíčové sdělení (**T**-thematic);
- představena snadno pochopitelným způsobem (**O**-organized);
- osobní význam pro účastníka programu (**R**-revelant);
- příjemně působit (**E**-enjoyable).

Dále Medek a kol. (2016) rozvíjí tyto definice, kde vysvětluje, že **klíčové sdělení** je takové sdělení, které stručně (jednou větou či slovním spojením) shrnuje hlavní myšlenku a tím snižuje tendence k encyklopedičnosti a vytváří logický rámec pomocí zkratkovitých definic, která tak neodtrhávají návštěvníkovu pozornost. Snadno **pochopitelný** způsob označuje za způsob, kde se v interpretaci nenachází složité a cizí pojmy a informací není příliš (max. 5 – 9 informací na jednom informačním panelu). **Osobní význam** navazuje na předchozí principy, kdy výklad nabývá na osobní hodnotě účastníka. Posledním bodem má Medek a kol. (2016) na mysli naplnění **očekávání návštěvníků**.

Obr. 1: Schéma interpretace naučné stezky
Přepřacováno podle: Černá (2016), Růžička a kol. (2011), Medek a kol., (2016)

Každá interpretace však pro upoutání návštěvníků musí navazovat a dohromady tvořit celek těchto stručných a dobře pochopitelných informací. Míra úspěchu interpretace je pouze to, zda si návštěvníci odnesou nové myšlenky a vytvoří si vztah se spjatým místem (Růžička a kol., 2016).

4.5 Naučná stezka

Naučná stezka je atraktivita CR, která má vzbuzovat zájem, být přitažlivá, něčím zajímavá, z lat. *Attractio* znamená přitahování (Baleka in Kesner a kol., 2008). Naučná stezka je považována za takovou stezku, která informuje a snaží se upozornit návštěvníka na místa, která jsou zajímavá a zároveň mu podávají, nejčastěji prostřednictvím informačních tabulí, výklad k danému místu, události, vztahu k přírodě apod. Hlavní náplní NS je snaha o přiblížení místa, lokality či předmětu za cílem vzdělání, výchovy a probuzení emocí a vztahů s tím spojené a zároveň tak umožnit návštěvníkovi kvalitní trávení volného času a příležitost k vystoupení z lineárního času (Růžička a kol., 2011). Zelenka a Pásková (2012) popisují naučnou stezku jako stezku založenou na přírodně či kulturně zajímavých místech s vyznačením konkrétních zajímavých míst, ať už tabulemi či jinak. Doplnují, že informační tabule obsahují např. flóru, faunu, geologický či geomorfologický vývoj a kulturní památky. Dle Zelenky a Páskové (2012:369) „jsou naučné stezky rozmístěny v ČR poměrně rovnoměrně (viz. Vystoupil a kol. 2006), s jejich vyšší koncentrací v okolí některých větších měst (např. Praha, Brno, Plzeň), v CHKO a NP (např. CHKO a NP Šumava, NP Podyjí) a tuto rovnoměrnost podporuje i trend vytváření naučných stezek různě tematicky zaměřených (viz např. „planetární“ naučná stezka v Hradci Králové.)“

Obecně není cílová skupina pro naučné stezky přesně vymezena. Jsou otevřené pro všechny typy návštěvníků, kteří si tak mohou prohloubit znalosti o dané destinaci. Při rozhodování, zda a jakou naučnou stezku vybrat, hraje roli mnoho faktorů, jako např. bezbariérový přístup, téma, odbornost, náročnost a další. K cílovým skupinám nepochybně patří pěší turisté, místní obyvatelstvo, rodiny s dětmi, cyklisti apod.

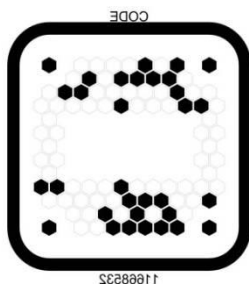
Co se týče zasazení pojmu interpretace jako prostředek komunikace s návštěvníky, jedná se o typ nepřímé interpretace, kdy se návštěvník osobně nesetkává s interpretátorem, ale interpretace je mu vyložena pomocí jednoho typu z médií. Nejčastějším typem výkladu jsou již zmiňované informační panely. Nevýhodou způsobu interpretace pomocí informačních tabulí je, podle Medka a kol. (2016), především jednostranná komunikace, kdy daná lokalita nedostává přímou zpětnou vazbu, což v důsledku může měnit charakter informací i vnímání návštěvníka. Naopak výhodami nepřímé prezentace oproti přímé mohou být, podle Růžičky a kol. (2011), organizační, je k dispozici všem a vždy, je hmatatelná a tím napomáhá ke snadnějšímu hledání

sponzorů. Úspěšná interpretace NS se dá obecně označit jako moment, kdy návštěvník nedostane mnoho informací, které o několik dní nejspíš zapomene, ale uchová si alespoň jednu informaci natrvalo.

Počet naučných stezek v České republice se odhaduje stěží. Jak již bylo zmíněno, naučná stezka je jakákoliv stezka s vícečetnými zastaveními, kde je vždy připraven výklad pomocí média (informačních panelů). Naučnou stezku může vyznačit kdokoliv a pouze malou část těchto stezek vybuodoval Klub českých turistů či Lesy ČR. Autorů, co udávají počet naučných stezek, je spousta. Motyčková a Šír (2010) ve svém průvodci píše, že je u nás více než 600 naučných stezek a podle webu Naucnoustezkou.cz (2008) je jich něco kolem 700. Počet NS narostl zejména v posledních deseti letech díky dotačním grantům a je až zajímavé, že tato forma interpretace byla podporována celou škálou různých programů, jako jsou Přeshraniční spolupráce, Program rozvoje venkova, Rozvoj lidských zdrojů, Životní prostředí a další (Medek a kol., 2016). Co je však ještě zajímavější, žádný z uvedených programů, neměl stanovená kritéria pro hodnocení kvality NS ani nepodsouval žádné rady žadatelům NS, které by tak z jisté části kvalitu interpretace mohli zaručit jako je tomu například v nedaleké Velké Británii, kde tak činí Heritage Lottery Fund (in Medek a kol., 2016). Problematičnost využívání těchto fondů ilustruje konkrétní příklad Program rozvoje venkova, kde největší úspěch měl žadatel, jehož počet informačních panelů na kilometr trasy byl největší (Medek a kol., 2016).

4.5.1 NS pro chytré telefony s využitím nových informačních zdrojů

Alternativou „tradičních“ naučných stezek se stávají i další formy nepřímé interpretace v terénu. Chytrý telefon je v současnosti rozšířeným trendem. Pravidlo, že smartphony jsou hlavně pro mladé, už dávno není pravdou. Nová doba sebou přináší i nové technologie a postupem času se tyto technologie dotýkají nejen generace mladší, ale i generace třetího věku. Trend těchto technologií, který se nově týká i naučných stezek je založen převážně na třech aplikacích – BeeTaggy, QR kódy a geocaching.

Obr. 4: BeeTagg
Dostupné z:
<http://www.kojakovice.cz> (2010)

Obr. 2: QR kód
Dostupné z:
<http://www.kojakovice.cz> (2010)

Obr. 3: Atypický design QR kódu
Zdroj: Tomáš Čermák, 2013
Dostupné z:
<http://futuristica.cz>

BeeTaggy a QR kódy jsou de facto založeny na podobném principu. Jedná se o tzv. 2D kódy, které mají možnost číst právě chytré telefony. Po přečtení kódu má návštěvník možnost zobrazit si informace, které mohou být v podobě textu, fotografií, obrázků, někdy doplněné i zvukem, ať už výkladem, doprovodnou znělkou apod. Tyto kódy jsou umístěny v rozích informačních panelů. Avšak ne každá naučná stezka jich využívá. Velkým přínosem těchto kódů je i možnost, že si návštěvníci díky kódům mohou informace odnést i sebou domů, kde si je mohou prostudovat v pohodlí domova. Ti, kteří v kódech najdou jakousi zálibu, je mohou i sami vytvářet. O tom, jak vytvořit tyto kódy je nespočet informací, které jsou pro uživatele snadno dohledatelné.

Tomáš Tvrдый (2009) udává, že prvními kódy byly čárové kódy, které dnes každý zná z potravinového průmyslu, které vznikly v roce 1949. Čárové kódy jsou však pouze 1D - jednosměrné čáry, pruhy a tím pádem nemají možnost obsahovat tolik informací jako 2D kódy - nejen pruhy, ale i celé obrazce (Tomáš Tvrдый, 2009).

Podle Daniela Kopeckého (2015) QR kódy umí zašifrovat až 7089 číslic, 4296 písmen a číslic, 2953 8-bitových dat nebo 1817 znaků kandži. Doplnuje, že nejmenší QR kódy mají velikost 21x21 bodů, ty největší pak 177x177 bodů.

Rozdíl mezi BeeTaggy a QR kódy popisuje Daniel Kopecký (2015) takto: „Zjevný rozdíl je už v konstrukci kódu, kde QR kódy se skládají z jednotlivých černých a bílých čtverečků s pozičními značkami, zato BeeTaggy se skládají ze šesti úhelníků a celý kód tak připomíná včelí plástev. Narozdíl od QR kódů mohou BeeTaggy obsahovat logo. Dále každý BeeTagg má ve spodní části číselný kód, který slouží k rozluštění BeeTaggu bez integrovaného fotoaparátu v mobilu.“

Zajímavou otázkou je, zda je používání těchto kódů anonymní a zda může být odhalena geografická poloha uživatelů těchto aplikací. V jednom ze svých rozhovorů Lukáš Kořínek (2009) uvedl, že informace, která je zjistitelná, udává počet uživatelů, avšak geografická poloha je nedohledatelná a telefonní číslo k těmto uživatelům nedokáže přiřadit.

Jedním z příkladů využití 2D kódů na naučných stezkách jsou projekty Taggmanager a dohaje.cz, které se na tento typ stezek za pomoci moderních technologií zaměřují. Dohaje.cz (2014) uvádí, že *„hlavním cílem projektu je prostřednictvím tzv. stezek do mobilu (využívají ke zprostředkování informací tzv. QR kódy) a mapových aplikací zvýšit povědomí laické i odborné veřejnosti o významu nepřírodních biotopů pro ochranu druhové rozmanitosti a pro ekologickou stabilitu krajiny. Do nepřírodních biotopů zahrnujeme takové biotopy, které jsou velmi silně ovlivněny činností člověka. V případě našeho projektu se jedná o těžebny surovin, výsypky a odkaliště.“* Tento projekt je tak zaměřen na skupinu uživatelů chytrých telefonů a vytvářejí tak naučné stezky, které by mladé uživatele mohli zaujmout, snaží se tím zvýšit na atraktivitě naučných stezek a tím i povědomí o problémech životního prostředí.

4.5.1.1 Geocaching

„Geocaching je dobrodružství pro jakýkoliv den či hodinu, které Vás může přivést na úžasná a krásná místa nebo jen na místo ve Vašem městě, kde jste nikdy předtím nebyli.“
(Geocaching.com, 2017)

Dalším trendem, který se nyní s naučnou stezkou taktéž pojí, je geocaching. Pojem geocaching je dle Geocaching.com (2017) složenina dvou slov: GEO jako geografie a CACHING jako proces ukryvání keší, které jsou v podobě krabičky či boxu různých velikostí i tvarů. Geocaching je dobrodružná hra, oblíbená lidmi na celém světě, jelikož jediné co hráči potřebují, je chytrý telefon s funkcí GPS a členství na internetových stránkách Geocaching.com, kde uživatel najde nejen plno užitečných rad, ale i mapu ukrytých keší. Hra spočívá ve vyhledání těchto tzv. keší či kešek, které se mnohdy pojí se zábavnými úkoly, vedoucími právě k nalezení určitých kešek různých tvarů, velikostí i druhů odměn. Odměnu si může uživatel vzít a vyměnit za věc ve stejné či vyšší hodnotě. Může to být cokoliv. Podle oficiálního webu Geocaching.com (2017) se počet ukrytých geokeší odhaduje na 2 miliony a jsou dohledatelné podle polohy či GC kódu (unikátního

kódu, který je přiřazen ke každému listingu kešky). Každá keš navíc uvnitř obsahuje i malý notýsek, odborně mu hráči říkají logbook, evidující uživatele, kteří danou kešku již našli. Otázkou zůstává, kdo tyto keše ukrývá. Není to nikdo jiný než opět uživatelé geocachingu. Každý hráč disponuje možností nejen po keškách pátrat, ale i je skrývat.

Druhů kešek je dle Geocaching.com (2017) několik, ať už „tradiční keš“ (původní a také nejjednodušší, kde krabičky se nacházejí na daných souřadnicích a není pro uživatele tak náročné tuto krabičku dohledat) nebo „mystery keš“ (obsahuje komplikované rébusy, jejichž rozřešení napomáhá k dohledání souřadnic ukryté keše). Příkladů by mohlo být uvedeno mnoho, jelikož typů kešek je opravdu spousta. Celý seznam je uvedený na oficiálních stránkách Geocaching.com.

Typ, který se však nejvíce podobá principům naučné stezky, se jmenuje „**multi keš**“. Vymezení definice dle internetových stránek Geocaching.com (2017) určuje multi keš jako keše, zahrnující dvě nebo více míst, kde na konci je klasická krabička s logbookem. Způsobů jak dohledat cílovou kešku je spousta, avšak nejčastější možností bývá ta, kde na první zastávce je nápověda k cílovým souřadnicím druhé zastávky a na té zase ke třetí atd. Kolik kilometrů by měla tato trasa obsahovat, není nikde určeno. Kešky jsou obvykle umístěny na místa zajímavá, či místa na sebe navazující. Příkladem jedné z takových keší mohou být Hradecké mosty, která hráče provede po několika hradeckých mostech. Webové stránky Geocaching.com (2017) poukazují na první lokaci, vedoucí k první lokaci k Pražskému mostu postavenému přes Labe v roce 1910, který nahradil tehdy stávající most z roku 1768. Multi keší existuje v Orlických horách hned několik, a tak má každý možnost vybrat si dle svých zájmů a ulovit si svou kešku.

4.5.2 První naučné stezky

Za první oficiální naučnou stezku ve světě je dle Medka a kol. (2016) možno označit trasu podél amerických Palisades, spojující státy New York a New Jersey, která byla postavena roku 1925. První naučnou stezkou v Evropě, vhodná i pro cyklisty, byla dle amerického vzoru vybudována Naturpfad z roku 1930 (viz. Obr. 5), což v překladu z německého jazyka doslova znamená „přírodní naučná stezka“ (Medek a kol., 2016).

Obr. 5: Naturpfad z roku 1930
Zdroj: Pierow (in Medek a kol., 2016:38)

Historie naučných stezek v Čechách sahá do 60. let 19. stol., kdy společně Jan Čerovský a Aleš Záveský, po inspiraci ve Spojených státech amerických, vytvořili první naučnou stezku na území tehdejšího Československa (Borecká, 2013). Jako první naučnou stezku Borecká (2013) označuje NS Medník nedaleko obce Pikovice u Prahy, která vznikla roku 1965. Dle popisu stezky internetových stránek Stezky.info (2010) vedla naučná stezka údolím řeky Sázavy a zalesněnými svahy vrchu Medník. Dále se zde uvádí, že NS seznamovala návštěvníky převážně s rozmanitou flórou a faunou státní přírodní rezervace Medník, která je dnes přírodní památkou, a také instruovala o geologické stavbě říčního kaňonu či o stavbě železniční trati Posázavského pacifiku. AOPK ČR (2017) však toto tvrzení popírá a jako první naučnou stezku označuje Köglerovu naučnou stezku (z roku 1941), vyznačenou v severní části Lužických hor, u Krásné Lípy. Tento fakt potvrzuje i Holeček (2004), avšak dodává, že dlouhá léta za první naučnou stezku byla skutečně považována NS Medník. Po obnově je Köglerova naučná stezka, o délce 23 km a složená z 39 informačních tabulí, řazená do obtížnějších naučných stezek pěší turistiky (AOPK ČR, 2017).

4.5.3 Druhy naučných stezek

Dělení naučných stezek je velice obtížné, jelikož jak již bylo řečeno, naučná stezka nemá žádnou osnovu či koncept, jak by měla vypadat, vznikají naučné stezky všech druhů. Jedním z moderních druhů mohou být virtuální naučné stezky, NS za pomoci 2D kódů (viz. 4.5.1 NS pro chytré telefony s využitím nových informačních zdrojů). Dalším

druhem mohou být geostezky, jelikož geoparky se nyní stávají jedním z trendů ČR. Nejsnadnějším členěním by nejspíše bylo dělení podle způsobu pohybu: pěší turistika, cykloturistika, vodní turistika a hipoturistika. Dokonce v zimě jsou některé naučné stezky dobře přizpůsobeny i lyžařům na běžkách.

Zelenka a Pásková (2012) u své definice NS uvádí několik zajímavostí, jako jsou:

- První vodácká naučná stezka v ČR byla vyznačena údolím Berounky v CHKO Křivoklátsko.
- Dosud jediná cyklistická geostezka v ČR se nachází v Geoparku Železné hory.

Všechny naučné stezky mají různě zaměřené tematiky a liší se i formou zpracování. Typickou naučnou stezkou s tematikou fauny je ZOO, kde se také vyskytují navazující informační panely a tabule.

Nejčastějšími tematikami, podle serveru Stezky.info (2009), bývají užívány:

- Stezky **lesnické**, které obsahují především informace a zajímavosti fauny a flóry v okolí.
- Dále **hornické**, ty nejčastěji vedou či interpretují region, který v minulosti proslul nalezištěm nerostných surovin.
- Stezky **geologické** představují návštěvníkům geologické lokality, kde je možnost vidět staré lomy, naleziště minerálů či naleziště zkamenělin.
- Dalším typem jsou stezky **vlastivědné**, seznamující návštěvníky s krajinou, kterou procházejí a zajímavostmi po cestě.
- **Přírodně ochranné** stezky jsou zpravidla ty, které seznamují s jedním chráněným územím. Konkrétním příkladem je již zmiňovaná NS Medník.
- **Městské** naučné stezky poukazují především na historická centra měst nebo obcí a jeho okolí. Seznamují návštěvníky s památkami, jako jsou kostely, pomníky, technické památky, dále se zajímavou architekturou či městským opevněním (hradby, brány).
- Zajímavým typem jsou **sportovní** naučné stezky, obvykle vedoucí po cyklotrasách či trasách přizpůsobené sportovním aktivitám. Obvykle jsou k vidění v příměstských lesích v podobě informačních panelů s doporučenými cviky.

4.5.4 Značení NS a informační panely

Značení naučných stezek může ovlivnit nejen směr návštěvníků správným směrem, ale také zvýšit návštěvnost stezek. Většinu stezek samo sebou značí někdo, kdo danou lokalitu zná. Může pak docházet k tomu, že návštěvník, který destinaci navštěvuje poprvé, je zmaten, jelikož značení nebude příliš přesné a od destinace ho to odradí, nebo to na něm minimálně nechá negativní dojem. Jedním ze způsobů, jak dobře vyznačit naučnou stezku, je přenechat značení někomu, kdo s tím má více zkušeností. Vhodným příkladem může být KČT aneb Klub českých turistů, který nejen tuto stezku vyznačí, ale zároveň se o ni poté i stará. Zřizovateli naučných stezek pak jsou např. Český svaz ochránců přírody a Lesy ČR.

Podle technické normy ČSN 018025 je doporučeno značení naučné stezky pomocí symbolu bílého čtverce o rozměrech 10x10 cm se zeleným šikmým pruhem o šířce 3cm (viz. Obr. 6), které se používá stejně jako u značek turistických tras, např. značení na kmeni stromu (Medek a kol., 2016). Neznamená to však, že všechny naučné stezky jsou značeny tímto způsobem. Jelikož zřizovatelů naučných stezek je několik, vytváří si svá vlastní značení, nebo dokonce upravují tento symbol dle svých představ.

Obr. 6: Značení naučné stezky
Zdroj: Tom (2008)
Dostupné z: Naučnou stezkou.cz

Nejčastější formou poskytnutí informací návštěvníkům naučných stezek jsou informační panely. Důvodem jsou především nízké náklady ve srovnání s jinými médii v poměru k efektivnosti a veliký počet dotací, které naučné stezky sponzorují. Jak uvádí Medek a kol. (2016), promyšlení přístupu využívající synergie prohlubuje svou interpretací zážitek návštěvníka. Spokojenost návštěvníků je možné zjistit hned několika

způsoby (např. dotazníkovým šetřením), ale je třeba brát v potaz, že spokojenost návštěvníků je pouze předpokladem nikoli měřítkem.

Významné rozdíly chování návštěvníků nastaly u způsobu, jakým je text informačních tabulí napsán. Reigner a Lawson (in Medek a kol., 2016) ověřovali několik variant textu, který měl odradit návštěvníky národního parku Haleakala (Havaj) od koupání v jezerech. Jako první možnost zvolili variantu „strašení“ zdůrazňující nebezpečí a zdravotní rizika z toho vyplývající, druhá byla nasměrována „ekologicky“ a upozorňovala na možné ekologické škody a s tím spojené zkažení zážitků dalším turistům. Jejich výzkum prokázal, že návštěvníci, kteří okolo těchto tabulí prošli, se v jezerech koupali v menší míře, ale větší vliv měla na návštěvníky tabule upozorňující na ekologické dopady. Jako důvod dodali, že návštěvníci v sobě spíše probudili stránku zodpovědnosti vůči krajině. Podobným výzkumem se zabýval také Cialdini (in Medek a kol., 2016), který chtěl docílit omezení krádeží fosílií v arizonském národním parku Petrified Forest. Jako nejhorší variantu, která se tedy neosvědčila, uvádí: *„Mnozí návštěvníci v minulosti odnášeli z parku fosílie, a poškodili tak zkamenělý les.“* Jako důvod dále dodává, že návštěvníci se cítili ospravedlněni, jelikož fosílie už ukradli i návštěvníci před nimi. Svě shrnutí výzkumu zakončuje grafem, ze kterého je jasně čitelné, že návštěvníci fosílie nejméně kradli tehdy, kdy na tabulích nebyla ani prosba či zmínka o důležitosti zanechání fosílií v lese.

Velkou roli hraje i samostatná metodika zpracování těchto panelů. Medek a kol. (2016) popisuje atraktivnost tabulí naučných stezek hlavně v provedení 3D, kdy si návštěvníci, mezi které se řadí i děti, mají na co „sáhnout“, co „ohmatat“. Příkladem mohou být předměty připevněné k informační tabuli, které zároveň nejsou nijak hodnotné, aby se zabránilo jejich krádeži, ale pro návštěvníka v daný moment zajímavé. Jako příklad Medek a kol. (2016) uvádí medvědí drápy, na které si mají možnost návštěvníci sáhnout, se nacházejí v Dachsteinu (Rakousko).

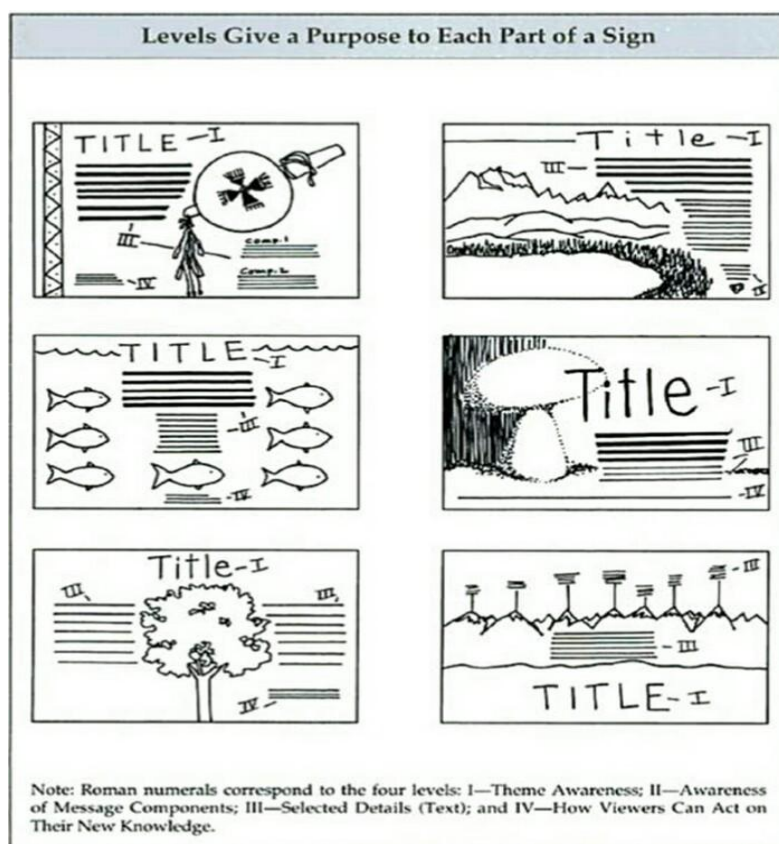
Podle Růžičky a kol. (2011:76) se může úspěšnost panelu měřit dvěma způsoby:

1. **Přitažlivost panelu v procentech:** Počet návštěvníků, kteří se u panelu zastaví, je potřeba vydělit počtem všech návštěvníků, kteří kolem panelu prošli. Tento výsledek je poté vynásoben stem a tím se získá potřebná procentuelní hodnota.

2. **Síla panelu v procentech:** Průměrný čas, který u expozice stráví jeden návštěvník je vydělen potřebným časem na podrobné pročtení. Tento výsledek je opět vynásoben stem a tím je zase získána procentuální hodnota síly panelu.

Krásný koncept, jak by měla vypadat informační tabule uvádí Ham (in Medek a kol., 2016) pomocí následující ilustrace (viz Obr. 7). Ham (in Medek a kol., 2016) dále dodává, co by měli jednotlivé úrovně textu obsahovat:

- **Nadpis (angl. Title)** vyjadřující hlavní sdělení, by neměl obsahovat jen předmět např. „Půda“, nýbrž „Ztrácíme živiny z půdy“.
- **Podnadpisy** by měly rozvádět hlavní nadpis, jako příklad uvádí „Z kyselé půdy mizí živiny“.
- **Hlavní text** rozvíjí a zdůvodňuje myšlenku podnadpisu a měl by obsahovat maximálně 60 slov nebo alespoň být rozčleněn do odstavců. Obvykle se rozlišuje na informace hlavní a informace pro zájemce o **detailnější popis**. Obvykle se vyznačuje menším písmem.
- **Další směřování čtenáře** je část navádějící čtenáře k prozkoumání okolí.

Obr. 7: Hierarchické uspořádání úrovní venkovních panelů
Zdroj: Ham (in Medek a kol., 2016:53)

4.5.5 Hrozby a udržitelnost z hlediska zachování atraktivity NS

Správnou interpretací se naplňuje jeden s hlavních účelů naučných stezek, a to ovlivnění chování návštěvníků. Jak již bylo zmíněno úvodem, v ČR neexistuje žádný koncept či kritéria, která by byla vodítkem pro zakladatele naučných stezek. Naučných stezek pak vzniká přemíra a je možné se setkat v jednom místě i se třemi či více naučnými stezkami odlišných či stejných informací a různým zpracováním, což má za následek matení návštěvníka a jeho negativní dojem. Růžička a kol. (2016) dále uvádí, že správná interpretace může značně napomoci při hledání spojenců pro ochranu území, protože by bylo velice smutné, kdyby se ochrana přírody omezila pouze na zákazy, vydávání stanovisek a odbornou péčí o území.

Na udržitelnosti atraktivity naučných stezek závisí několik faktorů, již zmíněných v předchozích kapitolách práce. Zapotřebí je víc než jen napsat či zkopírovat dlouhý text, který na atraktivitě příliš nepřidá, ba naopak atraktivnost destinace i sníží. Tím, že o naučnou stezku bude někdo pečovat už od začátku jejího plánování a dodrží všech zde uvedených norem a doporučení, má velikou šanci na minimalizaci rizik a zachování atraktivnosti z dlouhodobějšího hlediska.

Podle Medka a kol. (2016) je největší chybou nejprve vybrat určité médium a poté teprve realizovat plánování (co, jak a kde interpretovat), jelikož až když je s jistotou určeno komu a co má být sděleno a jaké finanční prostředky do toho budou investovány, teprve pak je vhodné vybrat způsob interpretace i typ média. Jak McLuhan (in Medek a kol, 2016) uvádí, „médium je poselství“ zvolené pro nepřímou interpretaci. Medek a kol. (2016) ho doplňují slovy, že snaha o omezení těchto médií může vést až k příliš zkratkovitému vyjadřování a nadměrná interaktivita může během chvíle naučnou stezku změnit v dětské hřiště. Z těchto tvrzení vyplývá, že zvládnutí těchto rizik autory naučných stezek není zdaleka lehkým úkolem, aneb nepřímá komunikace sebou sice přináší spoustu rizik, ale výsledkem může být efektivní ochrana přírody i větší úroveň informovanosti o zajímavých lokalitách. Při tvorbě naučných stezek je důležité si uvědomit několik základních souvislostí.

Podle Růžičky a kol. (2011:13) si člověk pamatuje:

- 20 % toho, co slyší,
- 30 % toho, co vidí,
- 50 % toho, co vidí i slyší,
- 90 % toho, co dělá.

Participace široké veřejnosti jako cesta k úspěchu. Dalším procesem, který radikálně zužuje rizika i hrozby naučných stezek je zapojení místních obyvatel či mládeže. Analýza nápadů, námitek i přání místních obyvatel by měla být klíčovou složkou při tvorbě naučných stezek. Jak poukazuje Medek a kol. (2016) na mnoho výzkumů, zabývajících se otázkou důležitosti zapojení místní komunity do projektu, výsledky pozorování byly pozitivní, jelikož rok po vybudování stezky, do které byla místní komunita zapojena, nebyla žádná tabule poškozena ani ukradena. Stezka tak může být obohacena o znalosti a zkušenosti místních obyvatel, kteří lokalitu znají nejlépe. Dalším námětem na omezení rizik může být zapojení mládeže. Mládež představuje největší riziko ničení nově vybudovaných panelů a je tedy vhodné ji zainteresovat. Nabude tak pocitu, že se na dané stezce, ať už víc či míň, podílela a nemá pak ve zvyku tyto naučné stezky ničit. Naopak často se stane, že si k danému místu vytvoří vztah a budují tak jeho ochranu a zároveň místo propagují, ať už pomocí sociálních sítí či pouze zmínkou na rodinné či jiné události.

5 Případová studie Orlické hory

5.1 Vlastní průběh šetření

Před zahájením vypracování práce, bylo nezbytnou součástí nastudovat potřebnou dohledanou literaturu, která se týkala především teoretické části. Po zformulování hypotéz, byl potřeba vybrat způsob, kterým se hypotézy buď potvrdí, nebo vyvrátí. Dále autorka provedla v březnu roku 2017 vlastní terénní šetření s potřebnou fotodokumentací, která jí pomohla nastítnit výběr otázek při rozhovorech, které probíhali s respondenty, jimiž byli návštěvníci NS Zemská brána či Betonová hranice. Některé informace byly autorce poskytnuty na základě emailových korespondencí s různými aktéry, kteří se kolem výstavby naučných stezek Zemská brána a Betonová hranice pohybovali.

5.2 Charakteristika Orlických hor

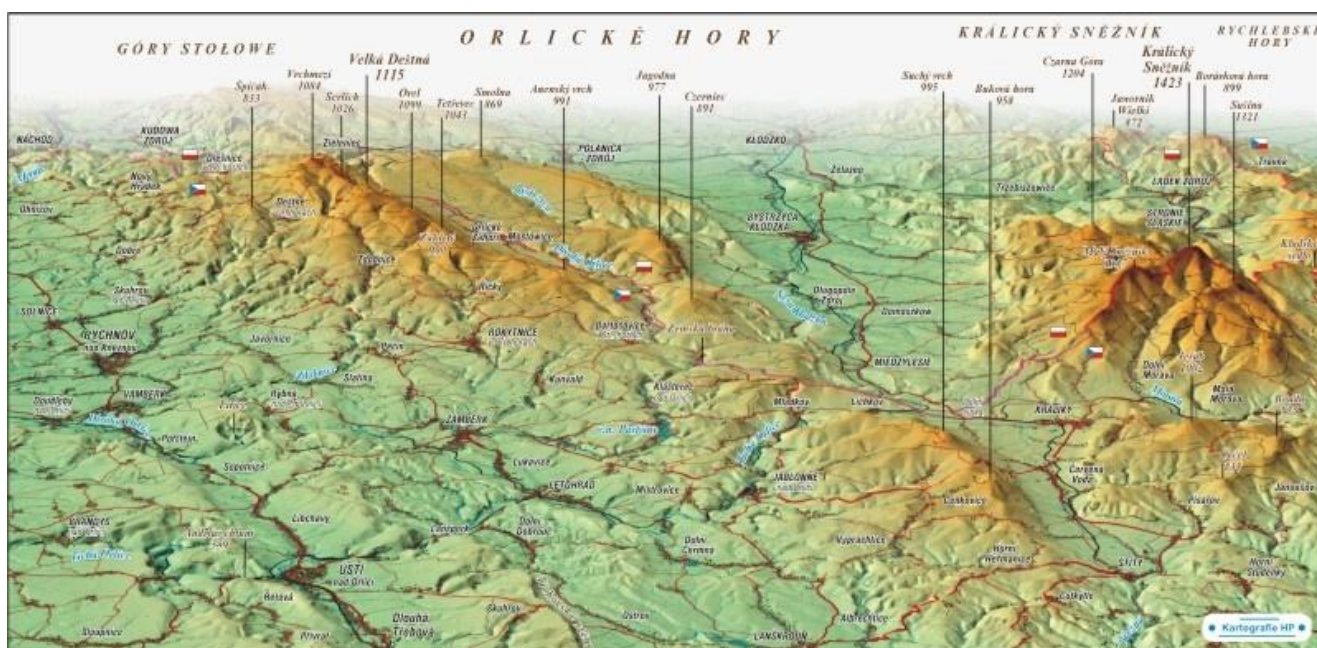
"Kdyby se mohly vyznamenávat laureátstvím krásy naší přírody, navrhl bych je na tuto čestnou cenu." (Konrád in Gregar, 2016)

"...tento kraj je zdrojem a živnou zásobárnou nepomíjejících dojmů a doteků s luzností naší vlasti." (Biebl in Gregar, 2016)

Orlické hory neoplývají nejvyššími vrcholky, ale za to se pyšní krásou tamních lesů a proslulou krajinou. Ne nadarmo jsou zapsány mezi Chráněné krajinné oblasti. Název Orlické hory vyplývá ze dvou sesterských řek Divoká a Tichá Orlice. Pohoří Orlických hor je geomorfologický celek, který se nachází na severovýchodě Čech. Za nejvyšší vrchol je označována Velká Deštná (1 115 m n. m.), která leží nedaleko města Deštné v Orlických horách (Leschinger, 2015). Malá Deštná je největším horským střediskem v OH. Pohoří OH nabízí včetně půvabné krajiny, plno gotických i románských cenných památek. Turisté zde hledají především aktivní dovolenou, kterou zde užitím plno dobře vyznačených, ať už cyklistických či pěších, tras mohou naleznout. Je to také nejnavštěvovanější místo OH vůbec (Leschinger, 2015).

5.2.1 Vymezení území

Jak už bylo řečeno v předchozím odstavci, OH patří do severovýchodních Čech, kdy jsou z jedné strany lemovány sousedním Polskem. Orlicko pokrývá přibližně třetinu východních Čech. Za západní straně popisované oblasti leží dvě krajská města – bývalá vojenská pevnost Hradec Králové a město s renesančním středem Pardubice. V centru se nachází starobylé město Rychnov nad Kněžnou. Východem Orlických hor protékají řeky Divoká a Tichá Orlice, které propůjčily své jméno celému kraji (Leschinger, 2015).

Obr. 8: Mapa Orlických hor

Zdroj: Kartografie HP, 2017

Dostupné z: <http://www.kartografiehp.cz/e-shop/orlicke-hory-44.html>

5.2.2 Chráněná krajinná oblast OH

Jelikož se území prolíná řadou jak přírodních tak kulturních památek, byla oblast, z důvodu ochrany zachovalé lokality, r. 1969 vyhlášena za CHKO o rozloze 204 km² a celkově oblast vyčleňuje 2 národní přírodní rezervace, 13 přírodních rezervací, 6 přírodních památek, kde minimální nadmořská výška byla naměřena na řece Bělé (416 m) a maximální na Velké Deštné (AOPK ČR, 2017). Více informací velice pestře popisuje jedna ze zastávek naučné stezky Zemská brána, popisovaná níže v samostatné kapitole o naučné stezce Zemská brána.

5.2.3 Klimatické poměry

Podle aktuálních informací AOPK ČR (2017) patří případová destinace z větší části do chladných oblastí. Nejchladnějším měsícem je leden a naopak měsícem nejteplejším je červenec. Podle statistik AOPK ČR (2017) se průměrná roční teplota na hřebenech Orlických hor pohybuje kolem 4 °C. V nejteplejším měsíci červenci teplota dosahuje okolo 13°C a v nejchladnějším měsíci lednu je přes den nejčastěji obvyklé denní minimum kolem -10°C, ale průměrná teplota se pohybuje okolo -2°C. Nejčastější projev inverze je obvykle na sklonku podzimu a zimy, kdy teplota s nadmořskou výškou postupně vzrůstá. Dále AOPK ČR (2017) uvádí, že vliv teplot ovlivňuje i vegetaci, zatímco v nižších polohách se mrazy dostaví až kolem 11. října, v oblastech, kde je nadmořská výška vyšší už koncem září a tím pádem bývá i rozdíl ukončení výskytu mrazů, kde v podhůří se mrazy neobjevují již po 1. květnu a na horách je s nimi možnost se setkat ještě 15. května.

5.2.4 Flóra a fauna

V OH se vyskytuje mnoho druhů rostlin, jež jsou chráněné. Jsou zajímavé především svým valným výskytem. Na jaře mají návštěvníci možnost na mnoho místech vidět doslova „háj bledulí“. Mezi pozoruhodné druhy, podle serveru Ochrana přírody a krajiny v České republice (2017), který spravuje AOPK ČR a Ministerstvo životního prostředí, vyskytující se především v sudetských oblastech při západní hranici, jsou řazení koprniček bezobalný (*Ligusticum mutellina*) a kamzičnick rakouský (*Doronicum austriacum*). Jako další speciální druh rostliny se zde uvádí masožravá tučnice obecná (*Pinguicula vulgaris*), která se vyskytuje v OH na čtyřech místech, z pěti známých ve Východních Čechách. Mezi další rostliny vyskytující se v OH patří např. Kapradinka skalní (*Woodsia ilvensis*), dále vysoce ohrožená zdrojovka hladkosemenná (*Montia fontana*) a ze skupiny ohrožených druhů pak oměj pestrý (*Aconitum variegatum*), prstnatec májový (*Dactylorhiza majalis*), bledule jarní (*Leucojum vernum*) a upolín nejvyšší (*Trollius altissimus*) (Ochrana přírody a krajiny v České republice, 2017).

Podle internetové stránky Ochrana přírody a krajiny v České republice (2017) můžeme faunu OH rozdělit do jednotlivých kategorií uvedených níže.

- Mezi skupinu **bezobratlých** žijících na území OH se řadí ohniváčkem modrolesklým (*Lycaena alciphron*), perleťovcem kopřivovým (*Brenthis*

ino), ale druhy podléhajícími přísné ochraně v celé Evropě – modrásek očkovaný (*Maculinea telejus*) a m. bahenní (*Maculinea nausithous*), vyskytujících se především v hůře dostupných místech OH. Dále je zde možno vidět také denního motýla – batolce duhového (*Apatura iris*) či nápadného střevlíka zlatolesklého (*Carabus auronitens*) i vzácného s. vrásčitého (*Carabus intricatus*). Nejpozoruhodnějším druhem malakofauny, původem z východních Alp, je plž řasnatka tmavá (*Macrogastra badia*).

- **Rybami** žijícími v místních potocích, říčkách i řekách jsou pstruh obecný potoční (*Salmo trutta fario*), vranka obecná (*Cottus gobio*), vzácně mihule potoční (*Lampetra planeri*), střevle potoční (*Phoxinus phoxinus*), jelec proudník (*Leuciscus leuciscus*), lipan podhorní (*Thymallus thymallus*), mník jednovousý (*Lota lota*) a v minulostihorní část podhorské zóny trdlišťem atlanského lososa obecného (*Salmo salar*).
- Ve skupině **obojživelníků** se vyskuteje 7 druhů obojživelníků a 6 druhů plazů. Např. mlok skvrnitý (*Salamandra salamandra*), čolek horský (*Triturus alpestris*) a č. obecný (*Triturus vulgaris*), ropucha obecná (*Bufo bufo*), skokan hnědý (*Rana temporaria*) a nejběžnějším plazem OH je slepýš křehký (*Anguis fragilis*).
- V OH se vyskuteje až na 130 druhů **ptáků**. Žijí zde druhy jako čáp černý (*Ciconia nigra*), krahujec obecný (*Accipiter nisus*) a krkavec velký (*Corvus corax*), vzácnější ořešník kropenatý (*Nucifraga caryocatactes*), sýc rousný (*Aegolius funereus*), sluka lesní (*Scolopax rusticola*), kos horský (*Turdus torquatus*) a lejsek malý (*Ficedula parva*). Ojediněle byl zaznamenán i výskyt kulíška nejmenšího (*Glaucidium passerinum*) a budníčka zeleného (*Phylloscopus trochiloides*).
- Poslední skupinou fauny jsou **savci**. „Ve starých důlních dílech a předválečných betonových bunkrech se ukrývají netopýři.“ Např.: vrápenec malý (*Rhinolophus hipposideros*), netopýr velkouchý (*Myotis bechsteinii*), n. velký (*Myotis myotis*) a n. černý (*Barbastella barbastellus*). V lesích a horách mimo jiné žijí jelen evropský (*Cervus elaphus*), liška obecná (*Vulpes vulpes*), kuna lesní (*Martes martes*).

5.2.5 Vodstvo

Nejvýznamnější řekou OH je již zmiňovaná Divoká Orlice, která svou dominantou dala jméno celé oblasti. Další známou lokalitou je Pastvinská přehrada, zajímavá svou historií. Pastvinská přehrada vznikla jako nádrž regulující množství vody v Divoké Orlici, která byla nebezpečnou hrozbou pro lid, žijící v okolí. Časté záplavy byly podstatným důvodem pro výstavbu této přehrady. Vždy v srpnu či na podzim, kdy v přehradě již není tolik vody, zde jsou vidět pozůstatky bývalých domů nebo třeba i železniční koleje. Dalším zajímavým místem jsou Lanškrounské rybníky, které jsou v létě hojně využívány jako možnost koupání. Pro ty, co se nebojí, může být zajímavou nabídkou Zemská brána. Divoká Orlice zde mezi velkými balvany proudí velkou rychlostí, návštěvníci však balvany v létě využívají jako prostor ke slunění či odpočinku.

5.2.6 Zajímavá místa

„Hory Orlické jsou k vandrování stvořené. A vskutku, pokud bychom měli po ruce nějaké dělení turistických regionů podle toho, k jakým aktivitám se nejlépe hodí, spadly by Orlické hory a jejich podhůří do toho pytle, kterému by vévodily toulky, výlety, přechody, objevené cesty a podobně. Zkrátka všechny možné druhy turistiky.“ (Východní Čechy.info, 2006-2017)

I přes to, že OH mají svůj potenciál zejména v turistice, je zde spousta jiných zajímavých míst, které stojí za to navštívit. Co se však týče přírodních rezervací, za zmínku stojí Bukačka, Hořečky a Trčkov. Dalším vysoce navštěvovaným místem, a to nejen v období zimním, je Šerlich, kde na vrcholu stojí, turisty velice známá, Masarykova chata.

Jednou z kuriozit OH se nepochybně značí dělostřelecké tvrze, sruby a řopíky, které byly vybudovány v letech 1935-1938, při hrozícím útoku z německé strany. Bohužel některé však nebyly dostaveny, anebo chyběla kompletní zbrojní výbava jako např. otočná děla a kulomety. Někteří vojáci chvíli poté páchali sebevraždy jako protest proti odevzdání sudetských oblastí Německu. Mezi významné pevnosti patří Hůrka nacházející se nad obcí Králíky, Bouda pod vrcholem Suchého vrchu a Hanička nedaleko Rokytnice v Orlických horách. Fyzický stav především řopíků a srubů byl značně poškozen v období druhé světové války, kdy německá vojska zde zkoušela své zbraně a poté v období komunismu, kdy z velké části betonových staveb byl odebrán kov,

kteřý byl později, z důvodu finančního ohodnocení, odvezen do sběrných dvorů. Velkou část objektů je možno vidět na naučné stezce Betonová hranice. Každým rokem v srpnu se ve městě Králíky u srubu KS-14 pořádá akce Cihelna. Každoroční vzpomínková akce simuluje vždy jeden z možných fiktivních útoků doby, než sudetské oblasti byly odevzdány Německu.

Oblast dále disponuje řadou vyhlídek, kde samo sebou za nejhezčí vyhlídku je považován nejvyšší vrchol OH – Velká Deštná. Nachází se zde i velký počet hradů, zámků i zřícenin. Mezi významný a návštěvníky oblíbený patří zámek Nové město nad Metují. Dalším zajímavým zámkem je zámek Častolovice, který je známý především tím, že je stále ve vlastnictví hraběnky Sternbergové.

5.2.7 Významné osobnosti

I když to tak na první pohled nemusí vypadat, Orlické hory oplývají řadou známých osobností z různých sfér. Mezi slavnými se najdou zástupci jak hudby, tak sportu, nebo dokonce umění. Následující informace jsou převzaty z internetových stránek Orlické hory a Podorlicko (2017):

- Spisovatel **Karel Poláček**, který se narodil do židovské rodiny v Rychnově nad Kněžnou, městem ležícím v centru OH. V Rychnově mohou návštěvníci navštívit rodný dům autora, který sepsal román o pěti malých nezbednících, známý jako Bylo nás pět.
- Inspiroval se zde i slavný a uznávaný spisovatel **Alois Jirásek**. Za zmínku stojí román F. L. Věk, inspirovaný osobou národního buditele F. V. Heka, narozeného v Dobrušce.
- V Opočně se pro změnu narodil světoznámý malíř **František Kupka**, jeden z významných malířů abstraktního umění.
- Z Chocně pochází sochař a malíř **J. A. S. Paukert**, pomník padlých vedle choceňského zámku je lákadlem mnoha jeho nadšenců.
- OH mají i své zástupce ve sféře hudební. Jedním z nich je známý houslista **Jaroslav Kocián** z Ústí nad Orlicí či český skladatel **F. I. Tůma** z Kostelce nad Orlicí.
- Ve městě Žamberk, obecně považovaném za bránu Orlických hor, je k nalezení rodinný dům **Prokopa Diviše**, vynálezce bleskosvodu.

- Brandýs nad Orlicí je proslulý přírodním labyrintem na motiv knihy Labyrint světa a ráj srdce, jelikož se zde autor jmenovaného díla **J. A Komenský** ukrýval.
- Olympijský vítěz roku 2004, český vícebojař, **Roman Šebrle** se narodil v Lanškrouně.
- Mezi další zástupce sportu nepochybně patří **Petr Kraus**, nejznámější český Bike trialista, trojnásobný mistr Světa, pětinasobný mistr České republiky, pocházející z Vamberka.
- **Ondřej Moravec** a **Michal Šlesingr**, úspěšní biatlonisti, momentálně pobývající v Letohradě.
- **Jaroslav Kulhavý**, mistr světa a olympijský vítěz z roku 2012 v MTB, pochází z Ústí nad Orlicí.

5.2.8 Destinační společnost Orlické hory a Podorlicko

Destinační management v OH je řízen především Destinační společností Orlické hory a Podorlicko. Společnost se stará o dostatečnou propagaci regionu, pomocí různých brožur, letáků, panelů a v neposlední řadě i Turistickými novinami. Turistické noviny jsou oblíbené především čtenáři zajímajících se o kulturní akce, možnostech výletů a novinek ze světa Orlických hor. Dále se snaží budovat turistická informační centra, která v příjemném prostředí poskytnou návštěvníkům mnoho zajímavých informací i tipů, kam se podívat.

Jako vize společnosti je na oficiálním webu uváděna především spolupráce. *„Destinační společnost je platforma, která spolupracuje kromě se samosprávou a poskytovateli služeb, také s neziskovými a zájmovými sdruženími na území regionu a to na bázi dlouhodobých projektů spolupráce. Udržuje stabilní, spokojenou členskou a partnerskou základnu, kterou dle svých možností rozšiřuje. Všichni členové vědí, k čemu destinační společnost slouží, chápou princip společného marketingu, jeho přínos pro region a svou společnost podporují finančně i mentálně. Je kvalitním partnerem pro Královéhradecký a Pardubický kraj a další vyšší celky jako je např. agentura Czechtourism či Euroregion Glacensis. Společnými silami je udržována stabilita značky destinace a její pozice na domácím trhu a dále expanduje na nejbližší trhy zahraniční, především do Polska. Rozpracované produkty se dotvářejí do úplného řetězce služeb a jazykových mutací. Společnost se postupně stává ekonomicky soběstačnou, je podporována i její*

hospodářská činnost. Management naší společnosti se zavazuje k plnění standartu ČSKS."
(DSOHP – vize společnosti, 2014)

Na internetové stránce se dále také uvádí seznam členů sdružení při této společnosti a řada partnerů (viz. Příloha č. 24 a 25).

Společnost byla založena roku 2009 na valné hromadě v Letohradě a od svého vzniku používá v názvu destinační společnost pro lepší vyjádření záměrů jejich činností zapsanými do stanov sdružení, mezi které DSOHP (2014) řadí:

- Podpora vzrůstu CR v destinaci Orlické hory a Podorlicko,
- Iniciace spolupráce mezi podnikatelskou sférou, samosprávou a neziskovými organizacemi,
- Realizace projektů na podporu rozvoje regionu atd.

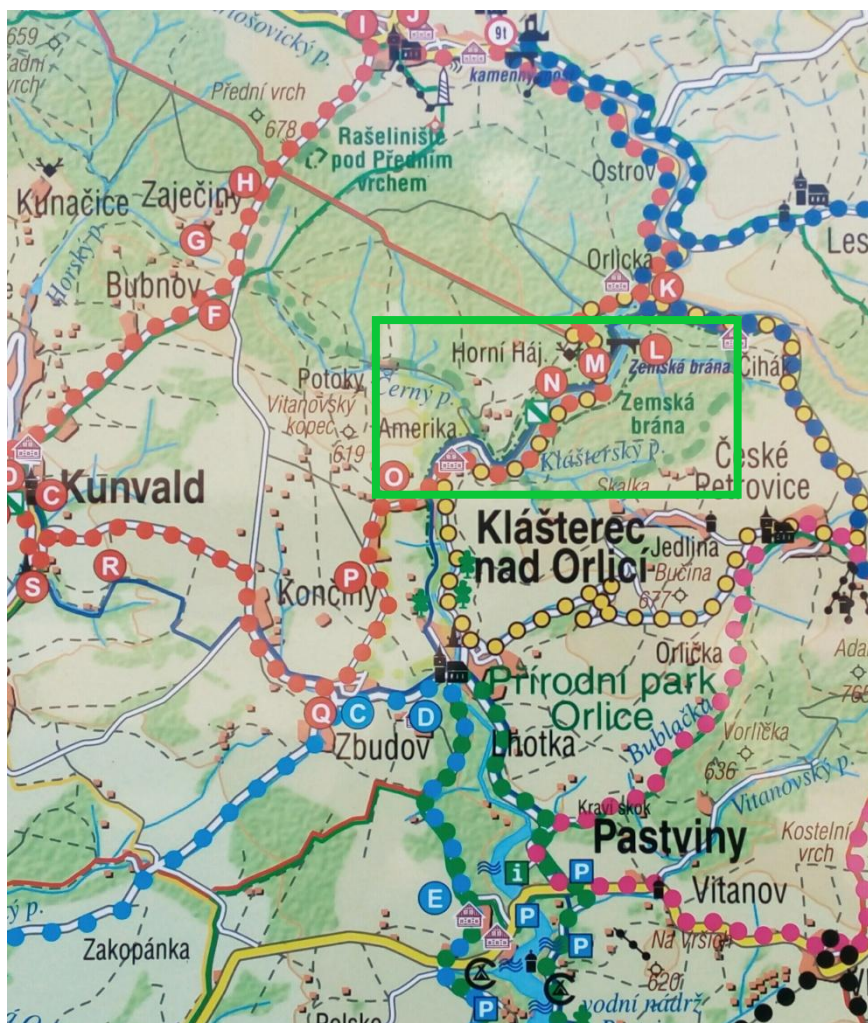
5.3 NS Zemská brána

Malebné místo ležící u hranic se sousedícím Polskem si určitě zaslouží návštěvu mnoha turistů. Kamenný most vedoucí přes Divokou Orlici leží nedaleko obce Klášterce nad Orlicí a tímto směrem vede i naučná stezka. Naučná stezka má necelé 3 km a je tak snadno zdolatelná i ne zrovna aktivními turisty. Jediné na co je nutné dát si pozor, je balvanitý úsek mezi Pašeráckou lávkou a Zemskou bránou, kde je cesta velice nevyzpytatelná a pro maminky s kočárkem by mohla být problém. Balvanité údolí je známé i novým trendem zvaný Boulder. Další oblíbenou aktivitou bývá stavění „kamenných mužičků“, které zaujme především děti. Místo je v letní sezóně velice oblíbenou lokalitou. U Kamenného mostu už proběhla nejedna svatba. Nad Zemskou bránou se nachází Orlická chata, která doslova oplývá pohádkovou atmosférou. Kolem chaty pobíhají pasoucí se ovce, které jsou na návštěvníky již zvyklé a není tak důvod k panice. Naučná stezka je mnohdy recenzována tématikou fauny a flóry, avšak Ti, co mají rádi historii, si zde určitě přijdou na své. Naučná stezka je vyznačena na informačních tabulích v Klášterci (např. u Konzumu na Zbudově, kde je mapa velmi pěkně zakreslena viz. Obr 9). Podle místního obyvatele Luxe (2017) je tento terén ideálním místem pro orientační běžecké závody. Dále uvedl, že majitel většiny pozemků Parish si však nepřeje, aby zde tyto závody byly provozovány z důvodu narušení ekosystému a jako jedinou možnou alternativu zde povolil právě výstavbu naučné stezky Zemská brána.

5.3.1 Trasa NS Zemská brána

Naučná stezka může začínat jak na Kamenném mostě Zemská brána, tak i nedaleko osady Amerika v Klášteřci nad Orlicí. Níže uvedená mapa (viz. Obr. 9) nacházející se na inf. panelu na Zbudově v Klášteřci nad Orlicí tuto trasu vymezuje symbolem značení naučné stezky (bílý čtverec se šikmým zeleným pruhem). Trasa naučné stezky je autorkou ohraničena zeleným obdélníkem, pro snazší nalezení.

Obr. 9: Mapa NS Zemská brána a okolí
Zdroj: Kminiaková, 2017

5.3.2 Jednotlivé zastávky a charakteristika informačních tabulí

Terénní šetření proběhlo ze směru obce Klášterec nad Orlicí, nedaleko za opuštěnou táborovou základnou, podél řeky Divoké Orlice přes Pašeráckou lávku ke Kamennému mostu Zemská brána. Naučná stezka nepotřebuje zvláštní značení, jelikož se na ní nevyskytují žádné křižovatky. Je tedy vyznačena převážně informačními tabulemi a nově doplněna i interaktivními prvky a vede po modré turistické pěší trase.

Naučnou stezku vydala AOPK ČR, Správa CHKO Orlické hory, Rychnov nad Kněžnou. Text napsal Michal Gerža. Následující informace jsou převzaty z informačních tabulí naučné stezky.

- **První zastávka** vítá návštěvníky ať už u první či poslední tabule naučné stezky Zemská brána a úvodem popisuje naučnou stezku, kde uvádí 10 zastavení o délce cca 2,3 km. Popisuje návštěvníkům CHKO Orlické hory a klade důraz na ochranu přírody. Naučná tabule pokrývá více jak 50 % textu, který je doplněn obrázky. Obsahuje i mapu se zastaveními, alternativní trasou pro cyklisty a upozorňuje na pro cyklisty nesjízdný úsek. Dále zde ukazuje několik fotografií, které značí krásu CHKO Orlické hory. Je přiložena i mapa, na které je zakreslena zonace CHKO (viz Příloha 2). Část pojednávající o ochraně přírody, žádá návštěvníky, aby nemanipulovali s kameny v korytě řeky, zejména aby nestavěli kamenné „mužíky“, jelikož tak dochází k ničení vodního hmyzu, který pod kameny nachází úkryt. Dále jsou zde uvedeny příklady typicky žijících živočichů a rostoucí květeny.
- **Druhá zastávka** NS představuje návštěvníkům geologii a geomorfologii Zemské brány. Informuje návštěvníky o geologickém podkladu Zemské brány, tvořen z dvojslídne ruly a vysvětluje hodnotu této horniny, která jak se zde pojednává, je stará více než 570 mil. let. Dále popisuje geologické nálezy v okolí. Další částí je geomorfologie Zemské brány i jejího blízkého okolí. Tabule je poutavá především svými zajímavými obrázky, které dohromady tvoří 70 %, a tudíž text není na tabuli tak dominantní.
- **Třetí zastávkou** je Ledříčkova skála, kde se podle vyprávění ukrýval legendární loupežník Orlických hor Ledříček, který své bohatství rozdával především chudým lidem. Text informačního panelu nás informuje, že tato postava je historicky doložená a Ledříček se zde opravdu vyskytoval v 1. pol. 19. století. Doslova se zde píše, že Ledříček „*byl postrachem boháčů celého orlického kraje, avšak velký přítel a ochránce chudých*“. Byl však několikrát chycen a i přes to se mu podařilo uniknout a tak mezi lidmi kolovalo, že Ledříček znal bylinu, která ho dělala neviditelným. Informační tabule obsahuje kresbu žáka 8. třídy základní školy, která ilustruje loupežníka Ledříčka, dále mapu, která značí na jakých místech se Ledříček vyskytoval i jeho rodný dům. Informační panel je opět z větší

části pokryt obrázky a fotografiemi (viz. Příloha 3). Informační tabule je obohacena i básní, věnovanou právě bájnému loupežníkovi.

- Další zastávkou, která tam však není dlouho, je informační panel s názvem: **Znáš vodní svět?** Eviduje krátké popisky místní fauny vyskytující se ve vodě, kde po odkrytí mají návštěvníci možnost vidět jak fotografii živočicha, tak i jeho jméno (viz. Příloha 4). Popisky jsou psány formou personifikace (např. Žiji v noře u vody, umím kácet stromy.). V pravém okraji informačního panelu je možnost obkreslení části z obrázku (viz. Obr. 10). Aby návštěvník získal finální obrázek, musí naučnou stezku projít celou a na papír zaznamenat všechny části, jež se na těchto interaktivních tabulích vyskytují.

Obr. 10: Jedna z částí obrázku k obkreslení
Zdroj: Kminiaková, 2017

- **Čtvrtá zastávka** informuje o fauně Divoké Orlice. Opět zde více dominují barevné fotografie. Naučná tabule je rozdělena dvěma podnadpisy. První podnadpis s názvem Ryby popisuje nejběžnější ryby Divoké Orlice, jako jsou pstruh obecný, potoční nebo lipan podhorní. Druhý podnadpis Ptáci, vodní hmyz a další živočichové kolem řeky popisuje např. velice vyskytovaného ledňáčka říčního. Tabule je zpracována pomocí spousty fotografií.
- Následuje již druhá interaktivní tabule s názvem **Taje flóry**, jejichž koncept s předchozí interaktivní tabulí je značně shodný. Zde však pomocí personifikačních poznámek návštěvníci poznávají flóru říčního údolí (např. Kvetu jako první z jara, jen co zima ztratí vládu.). Opět je zde k obkreslení další část skrytého obrazce.
- **Pátou zastávkou** je především fotografiemi ilustrována fauna Zemské brány. Velkou vzácností této lokality je čáp černý, jehož fotka je na informačním panelu

doplněna. Dalším, živočichem zde žijícím, navíc dětmi velice oblíbeným, se uvádí plšák lískový, žijící ve větvích stromů.

- Následující zastávka **Poznej život kolem sebe** je opět provedena formou hry. Jsou zde uvedeny zvědavé otázky ze světa přírody, jejichž řešení jsou uvedena v otočném kole. Tato řešení musí návštěvník správně přiřadit ke zvířátkům na fotografiích. Bohužel při terénním šetření bylo zjištěno, že otočné kolo s odpověďmi bylo zničeno, nejspíše hrubou či špatnou manipulací některých z návštěvníků. I zde si návštěvník může obkreslit další část skrytého obrazce.
- V pořadí **šestou zastávkou** NS Zemská brána jsou zaměřeny na historii pohraničního opevnění, která návštěvníka informuje, že se nyní nachází u pěchotního srubu R-S 54 „Na potoku“. Je zde detailní výkres srubu s popisem dvou druhů netopýrů, kteří zde žijí. Nechybí ani mapa, která návštěvníky směřuje do sudetských oblastí. *„Vážní zájemci o historii a současnost opevnění najdou rozsáhlé zdroje informací na specializovaných internetových stránkách, např. www.opevneni.cz, www.bunkry.cz nebo www.ropiky.net.“* Dále tabule odkazuje návštěvníky na některé ze zpřístupněných objektů s historickou expozicí jako např. pevnosti Hanička nebo Bouda.
- **Sedmá zastávka** se zaměřuje na flóru Zemské brány, která se dále dělí na dvě kategorie. První je pojmenována jako Flóra na svazích přírodní rezervace, kde podává zajímavé informace o přeměně dřívější bučiny a suťové lesy na dnešní smrkové monokultury, která se na skladbě rostlin výrazně podepsala. Pod druhým podnadpisem Flóra na březích Divoké Orlice se skrývají významné druhy rostlin jako např. kamzičník rakouský.
- Další již čtvrtá a také poslední zastávka, která je formou hry a poznání je pojmenována **Co žije v lese**. Opět je vytvořena na stejném principu jako předchozí, jen zde je ukryta hojná lesní zvěř. Znovu je zde použito personifikace (např. Vypadám jako myška, mám rád oříšky, zimu prospím v úkrytu). Hra pomáhá lepší představě návštěvníků o fauně místních lesů. I zde je v pravém rohu ukryta další část tajemného obrazce.
- **Osmou zastávkou** je informační tabule s názvem Pašerácká lávka a Lusthaus, která stojí jen pár metrů před Pašeráckou lávkou. Jsou zde historické fotografie, jež napomáhají i přesnější představě daného místa. Návštěvník má tak možnost představy z let, kdy zde Lovecký zámeček Lusthaus ještě stál a přes Pašeráckou

lávku (viz. Příloha 5) bylo „pašováno“ zboží z tehdejšího Pruska, kde zboží bylo levnější. Pašovaly se zde věci denní potřeby jako např. cukr, tabák, cikorka (=drcený kořen čekanky, který se používá jako náhražka kávy, dnes spíše známe jako Caro) či petrolej. Dále je možnost se z inf. panelu dozvědět, že v roce 1806 zde byl postaven Lovecký zámeček zvaný Lusthaus, který zde nechal postavit majitel žambereckého panství Parish. Tento zámeček sloužil jako hájovna, avšak v roce 1936 vyhořel a později již nebyl obnoven. Dodnes se zde zachovaly dva již nefunkční pstruhové rybníčky. Posledním bodem inf. panelu je upozornění pro cyklisty na následný úsek i s vykreslenou mapou.

Následný úsek od Pašerácké lávky ke Kamennému mostu vede balvanitým údolím (viz. Příloha 7) a není tak vhodný pro všechny typy návštěvníků.

- Předposlední **devátá zastávka** popisuje složení lesů Orlických hor již od 15. století. Je zde možnost vidět srovnávací graf, který udává kolik smrků, buků, jedlí i ostatních listnatých stromů tu zde dříve bylo a jak se toto složení až do současnosti proměnilo. Zajímavou zmínkou je odstavec věnovaný mrtvému dřevu, kde je kladen důraz na potřebu mrtvého dřeva především jako zdroj potravy a životní prostor pro velké množství organismů jako jsou bakterie, houby, lišejníky, mechy a kapradiny, keře a semenáčky lesních dřevin, brouky, mravence, plazy, obojživelníky, ptáky i savce. Na inf. tabuli (viz. Příloha 6) je možno vidět fotografie mrtvého dřeva, současný lesní porost, který v korunách stromů žije aj.
- Poslední **desátá zastávka** je situována již na Kamenném mostě. Popisuje výstavbu a rekonstrukci Kamenného mostu, jež je dominantou přírodní rezervace Zemská brána, které je na inf. tabuli prostor taky věnován. Kamenný most původem pochází z roku 1903 a byl stavěn od roku 1900. Jeho opětovná rekonstrukce proběhla v letech 2004 – 2005. O přírodní rezervaci Zemská brána je zde uvedeno několik základních informací a poté zajímavých detailů jako třeba to, že je zde výskyt již zmiňovaného čápa černého. Obrázky opět tvoří více jak 50% inf. tabule.

Poté, co návštěvníci přejdou Kamenný most (viz. Příloha 8), který se nazývá Zemská brána, jelikož je to pomyslná brána z Čech do Polska a zase naopak, mají

možnost se motivovat další naučnou stezkou. Informační panel odkazuje návštěvníky na navštívení Králické pevnostní oblasti.

5.4 NS Betonová hranice

Naučná stezka je zajímavá především svou historií, avšak nechybí jí ani informační panely informující o místní fauně i flóře. Naučná stezka začíná i končí v obci Mladkov a provází návštěvníka historií v letech 1935 až 1938, kdy byly postaveny československá opevnění, jelikož hrozil útok z německé strany, kde tehdy vládnul Adolf Hitler. Československo očekávalo útok, avšak nakonec byli vojáci donuceni se vzdát. Tehdejší prezident Eduard Beneš podepsal tzv. Mnichovskou dohodu roku 1938, která pojednávala o odstoupení Československa z pohraničních území. Za jakých okolností byla tato Mnichovská dohoda, často uváděna jako Mnichovská zrada, podepsána, to nikdo neví a bohužel se již nikdo nedozví. Spousta vojáků byla odhodlána bránit svou vlast. Opevnění, která v betonu obsahovala i železná lana (viz Obr. 11), byla natolik silná, že Československo věřilo v nepřítelovu porážku. Spousta odhodlaných vojáků chránit svou vlast tak poté spáchala sebevraždu.

Obr. 11: Železné lano, vyfoceno v pevnostní oblasti
Zdroj: Kminiaková, 2017

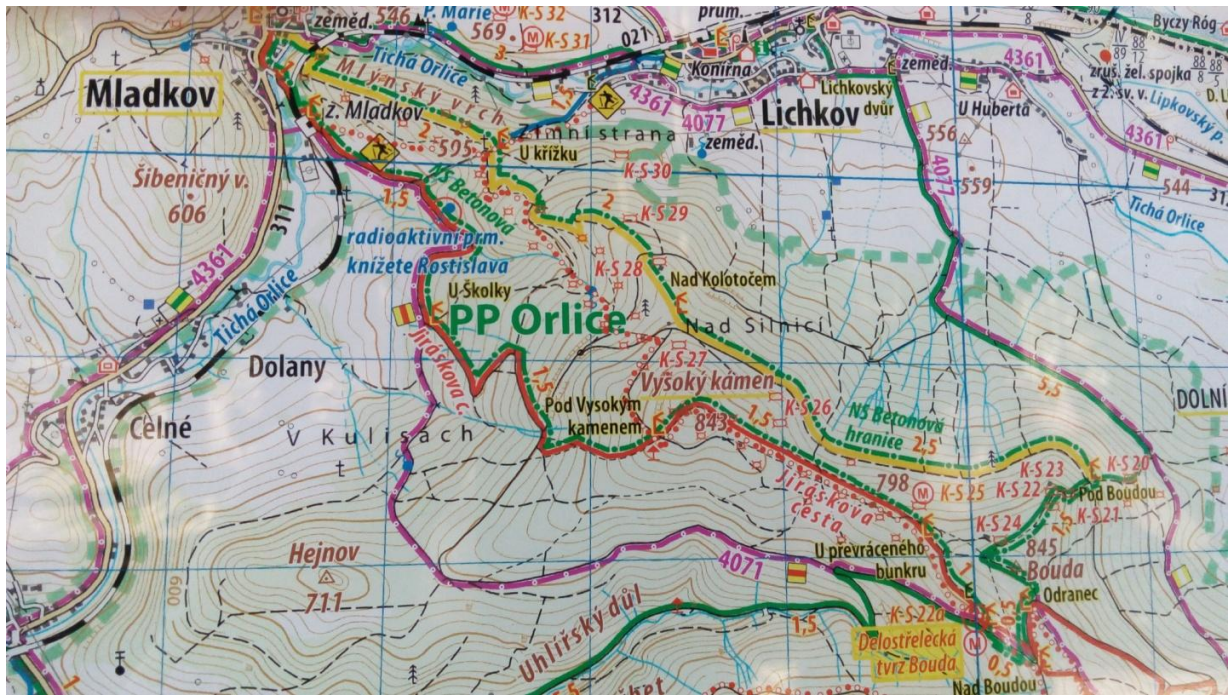
Další emotivní příběh této obce z dob konce druhé světové války a dob po válce popisuje, teď už německá autorka Gudrun Pausewang ve své knize *Vzpomínám na Rozinkovou louku*. Kniha popisuje, jak se v pouhých sedmnácti letech autorka se svými rodiči vrátila do rodného kraje. Autorka knihou vyjadřuje autentické pocity o pozdějším návratu do říše, který po válce nebyl vůbec snadný. Obec není příliš velká a pro návštěvníky, co neznají původ této obce, možná ani nemusí být příliš atraktivní. Obec Mladkov leží nedaleko polských hranic nedaleko přehradní nádrže Pastviny či zimního střediska Českých Petrovic.

Na základě emailové korespondence se starostou obce Mladkov, panem Šmokem (2017) jsem získala následující informace, které se s naučnou stezkou obce Mladkova vážou:

- První naučná stezka Betonová hranice vznikla roku 1988 na popud pana Dobroslava Marečka a spisovatele z Těchonína pana Emila Trojana, který měl přístup k vojenským materiálům a jako třetí byl pan Ing. Miroslav Kaška. Tato stezka měla 13 zastavení a tvořila okruh z Mladkova kolem převráceného řopíku zpět do Mladkova.
- Stezka však již byla v dezolátním stavu a tak se roku 2013 obec Mladkov, TJ SPORT Mladkov pod vedením p. Stanislava Faltuse rozhodli provést rekonstrukci NSBH. Před jejím dokončením do toho vstoupil p. Ing. Martin Ráboň, ředitel muzea Čs. opevnění s nejnovějšími materiály, které byly získány z archívů.
- Pan Emil Trojan a pan Ing. Martin Ráboň se v některých historických skutečnostech a názorech neshodovali a to bylo i příčinou sporů.

5.4.1 Trasa NS Betonová hranice

První informační panel naučné stezky se nachází na vlakové zastávce v Mladkově a poslední nedaleko místního kostela. Níže uvedená mapa trasy (viz. Obr. 12) byla vyfotografována v průběhu terénního šetření nedaleko vchodového objektu zvaný „Krok“ do dělostřelecké tvrze Bouda.

Obr. 12: Mapa trasy NS Betonová hranice
Zdroj: Kminiaková, 2017

5.4.2 Jednotlivé zastávky a charakteristika informačních tabulí

Terénní šetření, které bylo provedeno, bohužel nezaznamenalo naučnou stezku Betonová hranice celou, jelikož značení v jedné zásadní části, kde byla křižovatka, bylo těžké určit. Na dotazy, které byly kladeny kolemjdoucím, zda nevědí, kudy naučná stezka vede, bylo zjištěno, že sami kolemjdoucí znají pár informačních tabulí, ale nikdo z nich nezná naučnou stezku Betonová hranice a nemají tak tušení, kterým směrem stezka vede. Na základě emailové korespondence s panem Šmokem (2017) bylo zjištěno, že naučná stezka má 23 informačních zastávek. Vede po červené, zelené a žluté turistické pěší trase a je interpretována v českém, anglickém, německém, francouzském i polském jazyce. Každý informační panel obsahuje upozornění pro návštěvníky, které osvětluje pravidla chování v přírodě, jako jsou zákaz odhazování odpadků, poškozování zeleně či rozdělávání ohně. Dále je zde zdůrazněn zákaz vstupu do pevnostních objektů, které nejsou veřejnosti zpřístupněny a doporučení zvýšené opatrnosti při pohybu v blízkosti pevnostních objektů. Tato upozornění jsou doplněna telefonními čísly rychlé pomoci. Všechny informační tabule obsahují více textu než obrázků a v textu je velice těžké se zorientovat, hlavně díky malému písmu. Informace jsou psány čtivě a velice zajímavě dodávají na atmosféře naučné stezky, avšak je těžké se soustředit delší dobu na rozsáhlý text, který jak již bylo zmíněno, je psán drobným písmem. Obsahu pak chybí pozornost,

kteřou by si jednoznačně zasloužila. Následující informace jsou převzaty z informačních tabulí naučné stezky.

- NS začíná **první zastávkou**, která se nachází, jak již bylo řečeno, na vlakovém nádraží, kde vítá návštěvníky a seznamuje ji s touto technickou památkou. Uvádí, že výstavba Betonové hranice dala v letech 1935 – 1938 mnoho pracovních příležitostí, ale zásadně ovlivnila i místní obyvatelstvo, jelikož se jednalo o rozsáhlé stavební dílo. Za nejsilněji opevněné území Československa se považovala Králická pevnostní oblast. Čísla objektů, které se firmám vedeným Ředitelstvím opevňovacích prací podařilo vybudovat, jsou šokující. Jednalo se o 56 těžkých objektů spolu s kompletním podzemím tří dělostřeleckých tvrzí - Hůrka, Bouda a Adam. Firmy zde dále postavily 191 objektů lehkého opevnění různých typů. Celkem se v oblasti podařilo do přerušeni staveb počátkem října 1938 dokončit stavbu 247 pevnostních objektů. Uvádí se zde i odkazy na muzea v Králické pevnostní oblasti i akci Cihelnu. V pravém horním rohu je podrobná mapa s třemi ukázkami těchto vybudovaných pevností. Jednou z těchto tří ukázek je známý převrácený řopík, který vznikl jako zajímavý pokus v době okupace, kdy německá vojska zkoušela odolnost vybraných řopíků.

Cestou lze mimo jiné potkat i tabule s vyznačením lyžařských běžeckých oblastí, doplněnými pravidly a doporučeními pro lyžaře na běžkách.

- Druhá vyznačená zastávka** u pramene knížete Rostislava (viz. Příloha 12) začíná popisem politické situace v letech 1935 – 1938. Popisuje důvody, ze kterých byla Betonová hranice vybudována, které souvisí především s narůstající mocí i agresí Adolfa Hitlera. Četné ústupky (např. Mnichovská dohoda) Německu zaručovaly výhodné podmínky pro chystanou Hitlerovu válku. Tučně je zde pak zvýrazněno, že v důsledku nesprávného rozhodnutí, které se evropským zemím doslova vymklo z rukou, následně trpěly stovky miliónů lidí. Tato oblast tak navždy zůstane mementem tragického vývoje. Následně je zde mapa, která vyznačuje značné rozsáhlé hranice s tehdejšími nacistickým Německem (viz Obr. 13). Další zajímavou informací, která je zde uvedena, je náskres a popis lázní (viz. Příloha 13), které zde měly vzniknout z důvodu léčivé radioaktivní vody, kterou pramen poskytuje. I přes to, že nyní již tyto léčivé účinky nemá, návštěvníky je oblíben díky dobré chuti.

Obr. 13: Hraniče Československa s Německem, r. 1938
Zdroj: Kminiaková, 2017

- █ **Třetí zástavka** se zbývá především pevnostním systémem a hned na úvod popisuje typologii vzhledem k velké délce hranic, které muselo Československo bránit. Jelikož nebylo možné po celé délce hranic nechat vybudovat linie těžkého opevnění, bylo postaveno několik kategorií pevnostních objektů. Důraz byl kladen na boční palby, kterými se objekty podporovaly a chránily. Pevnostní objekty tak byly rozděleny na lehké opevnění, těžké opevnění a dělostřelecké tvrze. Další součástí systému byla rozsáhlá pevnostní telefonní síť. Jsou zde uvedeny i malé nákresy s ukázkami těchto pevností. Dále je zde do detailů popsán pěchotní srub ve II. stupni odolnosti. Doplněno je to spoustou malých fotografií jako je např. těžká intervalová překážka mezi pěchotními sruby. Některé tabule jako např. tato, mají v pravém horním rohu uveden citát generála Ludvíka Krejčího:... „Finanční oběti tomuto účelu přinešené, jež vlastně jsou jen prací národa v míru, mohou ušetřit jeho krve za války, né-li vůbec odvrátit nepřítele od útoku, poněvadž nebudeme tak snadnou kořistí“...

Nyní však v šetření vznikla chyba. Značení na jedné z křižovatek bylo nedostatečné. Byli dotazováni 3 kolemjdoucí, avšak o naučné stezce Betonová hranice nevěděli. Znali pouze informační tabule, které se u objektů vyskytují a pro všechny informace, o okruhu NS Betonová hranice, byla informací novou.

- █ V pořadí **čtvrtá zdokumentovaná zástavka** NS pojednávala o výstavbě opevnění v letech 1935 – 1938, na němž se podílelo více než 400 společností a pracovalo zde přes 30 000 dělníků. V čele výstavby stál zkušený a schopný organizátor a divizní generál Ing Karel Husárek. Rozpočet této výstavby

dosahoval přes 10 miliard předválečných korun. Jednalo se o tvarově i konstrukčně náročné objekty. Dále je zde uveden i Ing. Zdenko Kruliš, který byl oficiálně považován za stavitele dělostřelecké tvrze Bouda. Litická a.s. k této tvrzi postavila vojenskou silnici z Těchonína. Text je opět vhodně doplněn obrázkem.

Další značení bylo problematičtější, jelikož se to zelenými šipkami, které nás měly směřovat, hemžilo na všechny možné strany. Dle Obr. 14 je pro návštěvníka zřetelné, že naučná stezka pokračuje ve směru ukazatele šipky na vedlejším stromě, avšak šipka patřící k naučné stezce je zakreslena přes cestu ve vzdálenosti cca 15ti metrů. Naštěstí pro výzkumné šetření zde bylo odbočeno správně.

Obr. 14: Ukázka špatného značení, NS Betonová hranice
Zdroj: Kminiaková, 2017

- **Pátou zastávkou** naučné stezky byla dělostřelecká tvrz Bouda – vchodový objekt K – S 22a „Krok“ (viz. Příloha 16). Před objektem je možnost vidět expozici, která se k tématu vztahuje. Informačních panelů je tu po vícero, některé nás informují obecnými informacemi o tvrzi Bouda, jiné pak patří přímo této zachovalé části a jiné informují o ceníku či otevřené době i časy prohlídek. Tento vchod je situován tak, aby jej nebylo možné z pohledu nepřítele pozorovat či ohrozit přímou palbou. Měl být využit především pro klidné zásobování celé tvrze. S tím, že by se měl významně zapojit do boje, počítáno nebylo. Nacházely se zde např. kulometry. Tento vchod je tak jediným vchodem, který byl zachován. Vše je opět doplněno fotografiemi i mapou.

Dále již cesta byla značená velice přehledně. Díky jednoznačnému značení tak nebylo možné okruh minout.

- ✚ **Šestá zastávka** je věnována stavbě tvrzi Bouda a uvádí, že tato tvrz byla zhotovena za neskutečných 600 pracovních dnů. Opět zde popisuje důležitost přístupových cest i počátečního vymezení terénu. Tabule je umístěna nedaleko odbočky ke srubu K – S 24, kde stalo velké neštěstí v rámci výstaveb Betonové hranice. V roce 1936 zde vybuchla část patrony a v důsledku tohoto výbuchu poté zemřel Imrich Hlavatý, Josef Budimír a Alois Kudela. Tabule je opět doplněna mapou i řadou fotografií.

Následující zastávky se zabývají částmi objektů vybudovaných v rámci dělostřelecké tvrže Bouda.

- ✚ **Sedmá zastávka** popisuje a dodává plánek i fotky pěchotního srubu K – Ba – S 24 „Libuše“ (viz Příloha 15).
- ✚ **Osmá zastávka** věnuje pozornost další části této tvrže a to dělostřeleckému objektu K – Ba – S 22 „Horymír“.
- ✚ **Devátá zastávka** stejným konceptem vymezuje pěchotní srub K – Ba – S 23 „Teta“, kde je na fotografii jasně vidět dělostřelecký pozorovací zvon (viz Příloha 17).
- ✚ **Zastávka v pořadí již desátá** informuje návštěvníky o další části tvrže Bouda, pěchotním srubu K – Ba – S 21 „Kazi“, kde je na fotografii např. lehký kulomet, dvojče těžkých kulometů apod.
- ✚ **Jedenáctá zastávka** již nepatří k pevnostem z pohledu objektů, ale popisuje lesy v okolí. Lesy, které se dnes na území vyskytují, dříve patřily především velkostatkářům z Lanškrouna. Velice zajímavou a rozsáhlou součástí inf. tabule je panoramatická fotografie Králík a okolí včetně popisů jednotlivých vrcholů, i ukrytých betonových pevností. Tento pohled si návštěvník nejen může detailně prohlédnout i s popisky na inf. panelu, ale při dobrém počasí ho zachytí i sám. Pohled z této zastávky na území Králicka je nádhernou panoramatickou vyhlídkou.
- ✚ Další, již **dvanáctou, zastávkou** je informační panel popisující pancéřové zvony a kopule, které završovaly práce při výstavbě Betonové hranice. Zvony sloužily pro pozorování a pancéřové kopule pro umístění těžkých kulometů. Zvony i kopule

byly velice těžké na přepravu, jelikož jejich hmotnost od 13 až do 65 tun. Tabule je opět doplněna fotografiemi zvonů i kopulí použitých při výstavbě.

- ✎ **Třináctá zastávka** s názvem Poválečné osudy objektů čs. opevnění. Píše se zde, že většina objektů byla zničena z mnoha důvodů. Jeden z nich je mimo jiné zabránění použití objektů v případě povstání proti okupantům. Pancéřové zvony a kopule však přečkaly pokusy i v době okupace a po skončení druhé světové války v roce 1945 se na Králícku nacházelo až čtyři desítky těchto kopulí a zvonů, které byly takřka nezničitelné, a poškozených bylo pouze dvacet z nich. I přes to, že obsahovou náplní byla tabule velice zajímavá, byla zašpiněna natolik, že bylo velkým problémem tyto informace přečíst.
- ✎ **Čtrnáctá zastávka** vede okolo pěchotního srubu K – S 27 „Na průseku“. Srub byl z venku značně poškozen a krásné lesní okolí narušovala spousta odpadků, která zde volně ležela. Informační tabule opět doplňuje fotografiemi z dřívějších dob či podrobným plánem, jak to vypadá zevnitř.
- ✎ **Patnáctá zastávka** patří pěchotnímu srubu K – S 28 „Na panském“ (viz. Příloha 19). Zastávka je doplněna o tabulku s hlavními parametry výzbroje čs. opevnění.
- ✎ V pořadí již **šestnáctá zastávka** popisuje pěchotní srub K – S 29 „Na selském“. I tato tabule je obohacena fotografiemi i mapovým zakreslením.
- ✎ Předposlední **sedmnáctá zastávka** nás zavede k lehkému objektu vz. 37 č. 254, typ A – 140. Typ A byl nejčastěji stavěným objektem a má dvě střelecké místnosti a tedy i dvě střílny. Typ A se opět rozděluje do několika typů, které inf. tabule rozlišuje. Dále zde vysvětluje typologii objektů A, B, C, D a E. Opět jsou zde uvedeny příklady s detailními nákresey konstrukcí i mapa určení polohy, která se na některých informačních tabulích vyskytovala již dříve.
- ✎ Poslední a to **osmnáctá zastávka** NS se vymezuje především na překážky proti útočné vozbě a pěchotě. Je zde zakreslené i popsané konstrukční řešení překážek typů A, B1, B2. Dále příkop proti útočné vozbě a drátěná protipěchotní překážka.

Z informací, které byly autorce poskytnuty, však vyplývá, že byly opomenuty zastávky Pod Vysokým kamenem a německý pokus odolnosti Převrácený řopík. Jelikož má však naučná stezka 23 zastávek, tři zastávky stále chybí. Zastávky nebylo možné dohledat.

5.5 Kvalitativní výzkum

Výzkum byl proveden polostrukturovanými rozhovory. WikiKnihovna.cz (2012) označuje polostrukturovaný rozhovor, za takový, jenž má pouze základní osnovu a tazající má větší prostor doplňkovými otázkami a může měnit i pořadí otázek, jelikož má pouze klíčové body, ale struktura není pevně daná. Respondenti měli možnost vlastního vyjádření a doplňkové otázky byly pokládány na základě předchozích odpovědí. Všechny rozhovory byly zaznamenány na záznamník zvuku, pomocí mobilního telefonu.

5.5.1 Analýza rozhovorů

Bylo uskutečněno celkem 12 rozhovorů, kterých se zúčastnilo 16 respondentů, kteří navštívili naučnou stezku Zemská brána či Betonová hranice.

Rozhovory:

1. RESPONDENTKA uvedla, že jedinou naučnou stezkou, kterou navštívila, byla Zemská brána. Doplnila, že naučné stezky nevyhledává a nejeví o ně zájem, ale ráda se prochází po přírodě se svým psem. Informační panely považuje však za zajímavé, ale cíleně je nevyhledává. Informace, které preferuje, souvisejí s historií či rostlinnými a živočišnými druhy vyskytujícími se v dané oblasti (př. endemity). V případě cíleného vyhledávání respondentka uvedla, že ideální délka naučné stezky by se pohybovala od 5ti do 10ti kilometrů. Dále dodala, že naučnou stezku Zemská brána navštívila několikrát, naposledy s kamarádem a jejich psi. Za nejvíce zajímavé informační panely označila tabule v podobě interaktivních her, jako např. Poznej zvířátka pod kapkou vody. Naučná stezka ji po grafické formě připadala velice dobře zpracovaná, a co se týče části textového obsahu, největší pozornost věnovala první inf. tabuli a poté se již zaměřovala na věci tučně vyznačené. Pochválila i vzájemně se doplňující tematiku, kdy jednou byla zaměřena spíše na přírodu a podruhé obsahovala střípky historie jako např. pevnostní linie, obohaceny o zastávky s interaktivními prvky. Dle jejích slov, i ona jako biolog se dozvěděla plno zajímavých věcí a tabulím by již neměla co namítnout, jelikož mohou být zajímavé jak pro mladší tak starší generace návštěvníků. Naučnou stezku považuje za dobře vyznačenou. Závěrem uvedla, že danému místu po navštívení naučné stezky měla blíž a díky mapám uvedených na informačních

tabulích se tak poprvé měla možnost zorientovat v daném území, což ji přimělo k navštívení i okolních míst. Dodalo jí to komplexnější představu o daném místě.

2. RESPONDENT uvedl, že v OH navštívil pouze naučnou stezku Zemská brána a o naučných stezkách nemá veliký rozhled. Naučné stezky vnímá jako prostředek relaxace, doplněn o někdy zajímavé informace. Nejvíce vyhledávanými informacemi pro respondenta, jsou informace týkající se přírody a také historie. Jako ideální délku, jak zdůraznil vzhledem k jeho věku, označil 10 – 15 kilometrů jako maximum. Zda je značení dostatečné nedokáže posoudit, ale Zemská brána je dle jeho názoru vyznačena dobře. Naučnou stezku Zemská brána navštívil s rodinou a s žáky ze školy. Dále uvedl, že se zastavil u všech informačních tabulí, které mu přišly velice zajímavé. Přečetl více jak 60% textového obsahu. Nejvíce ho zaujal informační panel, který podával informace o výskytu živočichů. Respondent uvedl, že by naučná stezka mohla obsahovat i nějaké odpočívadlo. Závěrem dodal, že se na naučnou stezku rád vrací.
3. RESPONDENT navštívil naučnou stezku Zemská brána, Betonovou hranici a dále si nebyl jistý názvy, avšak informační tabule zahlédl i v oblasti Haničky a Králické pevnostní oblasti, která vede na Dolní Boříkovice a dále na České Petrovice. V této oblasti se dle respondenta nachází přiměřené množství těchto informačních panelů, avšak uvedl, že obecně v OH není schopen posoudit, jelikož je celé zmapované ještě nemá. Naučné stezky kolem opevnění považuje za velice přínosné pro mladší generace, aby i ty měly možnost pochopit, co se tu před těmi 70ti až 80ti lety dělo a co se tu naši předkové snažili vybudovat. Dále popisuje, jak ČS. chtělo čelit nepříteli, i když se postupem času muselo vzdát. Dodává, že nejen pro Čechy, ale i zahraniční turisty je to zpestření i zajímavost a je velice rád, že tu něco takového je. Nejvíce vyhledává informace právě z předválečného i poválečného období. Dále zmiňuje, že lze i nyní vidět pancéřové prvky. K Zemské bráně se vyjadřuje jako prostředek k relaxaci a třídění myšlenek. Adekvátní délku NS vymezuje na 10 - 15 kilometrů. Respondent dále zmiňuje, že navštívil i naučnou stezku Po hřebenech Orlických hor, která mu přišla velice srozumitelně vyznačena. Respondent je především samotář a naučné stezky obvykle navštěvuje sám. U NS Zemská brána uvedl, že

se zastavil u všech informačních panelů, ale u Betonové hranice si není jist, že všechny našel. Avšak uvedl, že ty, které viděl, považuje za zajímavé. Zaujal ho převrácený řopík, na kterém německá vojska prováděla pokus. Dále udává, že přečetl „dobrou půlku“ všech informačních panelů, dle zájmu o informace a konkrétně u Betonové hranice již spoustu souvislostí znal. Naučnou stezku Betonová hranice považuje za velmi poutavě napsanou. Respondent si dále vzpomněl na informační panel na NS Zemská brána, týkající se loveckého zámečku Lusthaus. Naučné stezky považuje za dobře vyznačené. Dodává, že naučné stezce Betonové hranici chybí více odpočívadel a odpadkové koše. Závěrem shrnuje, že se dozvěděl plno informací i rarit, které dosud nevěděl a je velice rád, že především NS Betonovou hranici navštívil.

4. RESPONDENTKA navštívila plno naučných stezek v OH, ale většinu názvů si již nepamatuje. Mezi jmenovanými uvedla Zemskou bránu a indiánskou osadu Cakle. Naučné stezky mají dle jejího názoru smysl, hlavně pro rodiny s dětmi, které jednou za čas vyrazí do přírody a absolutně nemají povědomí, jaká fauna či flóra se kde nachází. Respondentka uvedla, že se často pohybuje mezi mládeží, která dnes často netuší, kde co roste či před jakým stromem právě stojí. Dodala, že velice napomáhají udělat si „ucelený obrázek“ místa. Zajímá se tedy jak o faunu či flóru tak údaje, co se týkají půdy či historie. Ideální délka dle respondentky závisí na několika faktorech. Dále zmiňuje, že něco jiného je, když člověk vyrazí sám, anebo vezme na výlet malé děti. Orlické hory vyznačuje za velice dobře značené a nevidí zde žádný problém. Respondentka navštívila NS Zemská brána, jak již bylo zmíněno, ale dále uvedla, že NS Betonovou hranici navštívila pouze z části z důvodu zájmu jejího partnera. Jako žena tuto technickou památku vnímá jinak, ale do povědomí se jí dostala. Betonovou hranici navštívila nejen s manželem, ale i s ANIMEM v rámci dětského tábora, a Zemskou bránu již dříve, jelikož byla oblíbeným místem na procházku. U informačních panelů se vždy zastavila a informační panely ji obsahově přišly v pořádku. Přečetla, především s dětmi, 100% textu, ale sama dodává, že otázkou pak je, kolik informací si ve skutečnosti člověk opravdu zapamatuje. Na NS Zemská brána respondentce chyběla odpočívadla, jelikož je lepší, když se skupiny drží někde a neničí tak okolí. Respondentku na cestě překvapila rodina s dětmi, která se rozprchla po lese a lámala tak větve a ničila přírodu kolem

sebe. I to může být, dle respondentky, důvodem k výstavbě místa, které by bylo určeno k odpočinku či snědení svačiny. Místo by mohlo být i záchytným bodem, který návštěvníky ochrání před deštěm. Hlavní důraz by měl být kladen na mladší generace, které tak k místu získají vztah již v útlém věku. Sama poté ještě dodává, že by bylo vhodné na konci naučné stezky vždy zmínit odkazy na další podobné stezky, místa, trasy, zajímavosti i letáky, jelikož je člověk naladěný a je to tak ideální příležitost k propagaci dalších zajímavých míst. Na konec věnuje pozornost naučným stezkám obecně, kde zmiňuje: *„Je škoda, že každá ta stezka, žije vlastním životem a není vybudovaná žádná síť.“*

- Po skončení nahrávání respondentka připojila velice místnou poznámku týkající se především dětí kolem 10ti let. Uvedla, že ve čtvrté třídě nyní ukazuje dětem semínka, jelikož děti si již nedovedou představit, z čeho vzniká strom. Naučným stezkám prý fandí a doufá, že budou pomocníkem právě těchto situací.
5. RESPONDENT uvedl, že naučné stezky navštívil pouze v okolí pevnostní oblasti. Zároveň dodává, že pochází z Vysočiny. Naučné stezky považuje za přínosné, z důvodu zajímavých informací a zároveň dobře značené. Vyhledává především informace, co se týká historie a jako ideální délku uvádí 3 kilometry. Naučnou stezku Betonovou hranici považuje za zajímavou a navštívil ji s kamarádem, který z OH pochází. U informačních tabulí se zastavil vždy, byť jen na chvíli, ale není si jistý, zda naučnou stezku prošel celou. Četl především zvýrazněný text, jelikož některé textové pasáže byly psány drobnějšími, špatně čitelnými, písmeny. Na tabulích ho především zajímaly schémata pevností. Stezku považuje za dobře vyznačenou, ale s úsměvem dodal, že je zvyklý bloudit. Jako jedinou výtku respondent uvedl, že po cestě chybí jakékoli občerstvení (např. s pivem). Závěrem dodává, že jelikož je bývalým pracovníkem armády, naučná stezka mu pomohla při návštěvě okolí i probuzení emocí vůči danému místu.
6. RESPONDENTKA uvedla, že přesně neví, kolik naučných stezek se v OH nachází, spíše potkává informační tabule, které ráda čte. Počet naučných stezek (v jejím podání informačních tabulí) považuje za přiměřený. Dodala, že s narůstajícím věkem jsou pro ni tyto informace cennější. Naučné stezky jsou dle jejích slov hlavně pro ty, které to zajímá. Přímo respondentku nejvíce oslovují tabule

zaměřené na historii a jako ideální délku z pohledu vstřebání informací uvádí 5 kilometrů. Naučné stezky označuje za velice dobře značené. NS Zemskou bránu prošla několikrát, ale NS Betonovou hranici pouze z části a není si tím jistá. NS Zemská brána navštívila již jako dítě a později i s rodinou a dětmi. Doplnuje, že v minulosti tolik naučných stezek nebylo a tak třeba historika o Ledříčkovi pro ně byla vzácná. NS Betonová hranice respondentka navštívila s rodinou, ale tento výlet nebyl cílen na naučnou stezku, pouze ví, že pár informačních panelů se v jejím okolí mihlo. Informační panely považuje zajímavé především z hlediska fotografií, které nemá člověk možnost normálně vidět, jako třeba květena, zvířectvo, detailní fotografie zevnitř objektů. Respondentka uvedla, že obvykle čte 60% textu, který si vybírá dle zajímavosti. Dále dodala, že NS Zemská brána není vhodná pro maminky s kočárky či handicapované obyvatele a jako řešení navrhuje výstavbu lepší cesty. Závěrem uvádí, že Zemskou bránu a vším s ní spojené považuje za srdeční záležitost, kam se ráda vrací.

7. Dalšími RESPONDENTY byl smíšený manželský pár. Mezi navštívené naučné stezky respondenti zařadili Zemskou bránu, Jiráskovu stezku a dále stezku kolem Králického Sněžníku. Oba dva se shodli, že jezdí výhradně na kole a využívají tak převážně cest sjízdné pro cyklisty. Při svých cestách prý potkávají informační tabule, ale nevědí, zda je to součást určité naučné stezky. Respondent označil počet naučných stezek za dostatečný a zmínil, že před 20ti lety jich tolik nebylo, ale nyní jsou oblasti informačními panely převážně doplněny. Respondentka zavzpomínala na naučnou stezku v okolí jejího bydliště v Hradiskách. Respondent bere v potaz fakt, že pokud je na 30 kilometrech 60 inf. tabulí, nikdo je nečte, jelikož je to na kole nemožné. Délku 30ti kilometrů vymezují jako adekvátní pro naučnou stezku pro cykloturisty. Manželský pár se shoduje, že informace, které je zajímají, jsou převážně historického rázu. Respondent poznamenal, že v minulosti pomáhal s organizací výletů pro děti ze školek či prvního stupně ZŠ a označuje NS jako velkým přínosem pro tuto generaci. Tabule bere jako dobře graficky zpracované a poukazuje na řadu fotografií, jež si mladší generace všímá především. Informační panely by byly, dle nich, vhodné po 10ti kilometrech jízdy. Naučné stezky považují za dobře značené, ale namítají, že je velice obtížné trefit začátek naučné stezky. Jako řešení navrhuje malý čtverec v rohu

10 x 10 cm, který by poukazoval, kudy naučná stezka vede a na jakém stanovišti se právě nacházíte. NS Zemskou bránu navštívili a NS Betonovou hranici pouze zahlídli při sjezdu z Boudy do Mladkova. NS Zemskou bránu navštívili s rodinou, především když děti byly ještě malé. Respondent uvedl, že se s dětmi zastavili u všech informačních panelů, ale respondentka uvedla, že ona sama některé panely obcházela. Respondent dodal, že většinu informačních panelů si fotografuje na mobilní telefon a poté pročítá doma. Na otázku QR kódů padla jasná odpověď: „*Přeci jenom jsme starší generace a chytré telefony se nás zatím netýkají.*“ NS Zemskou bránu považují za dobře vyznačenou, jelikož není kam odbočit. Jako výtku padla trasa naučné stezky, která jinde začíná a jinde končí, ale respondenti se shodují, že to jinak ani není možné. NS obecně shrnují jako přínos informací, které později třeba hledají i na internetu a dávají do souvislosti i s okolím. Respondentka uvedla konkrétní příklad ze Žampachu, kde chodila kolem dvou zdí a po přečtení informační tabule už to pro ni nebyly pouze pouhé zbytky zdí.

8. Dalšími RESPONDENTY byla rodina, přesněji manželský pár a dvě dospívající dcery. Cestují převážně spolu a mezi navštívené naučné stezky zařadili NS Zemskou bránu, dále naučné stezky kolem Šerlichu či Haničky, respondenti si však nebyli jisti. Mladší dcera dále vzpomínala na stezku v Potštejně a starší na stezku kolem Rychnova nad Kněžnou zaměřenou na Karla Poláčka či NS Po prameni řeky Labe. Respondenti se shodují, že moc naučných stezek v OH neznají. NS označují za zpestření. Otec s mladší dcerou vyhledávají především stezky historické a matka s mladší dcerou mají radši spíše přírodu. Otec udává příklad Ledříčka na Zesmké bráně. Dcery považují za ideální délku NS cca 10 kilometrů a manželský pár uvedl maximálně 5 kilometrů. Značení NS vyznačili jak za špatné, tak dobré, záleží na organizaci, která se značením zabývá. Otec namítl, že chybí vhodné vodítko, které by udávalo informace o trase (např. malá mapa s nasměrováním). Starší dcera toto tvrzení jednoznačně potvrdila. V rámci rodinného výletu navštívili NS Zemskou bránu a o NS Betonové hranici nevědí, ale pevnostní oblast v okolí Boudy znají a v minulosti ji již navštívili. Rodina se shodla, že pokud našli všechny informační tabule, které NS Zemská brána obsahuje, zastavili a nad informacemi se pozastavili. Za nejvíce atraktivní tabuli považují Ledříčkovu skálu či lovecký zámeček Lusthaus. Mladší dcera

dodala, že je naopak zajímavé se i dozvědět, jaké rostliny bychom neměli trhat. Otec vtipně zareagoval slovy: „*Je to Chráněná krajinná oblast, tady nesmíš trhat nic.*“ Zajímavé shledávali i tabule s interaktivními prvky, které brali jako formu soutěže mezi všemi rodinnými příslušníky. Vítězem prý byla maminka. Co se týče značení NS Zemská brána, shodli se, že nebylo potřeba, jelikož trasa vede pouze podél řeky a po cestě se nevyskytují další rozcestí, která by byla nejasná. Maminka by zde uvítala občerstvení a starší dcera zdůraznila, že by bylo zajímavé do NS přidat i zastávku paloučku, jež se nachází nedaleko Pašerácké lávky a považuje ho za velice zajímavý. Otec přidal zmínku o odpadkových koších, ale po promyšlení dodal, že neví, kdo by tyto koše chodil vynášet, a starší dcera dodala, že by narušovali krásné prostředí přírody. Maminka pak dodala, že se zde vyskytuje málo laviček. Jako zajímavost starší dcera dodala, že při vytváření rodinného rodokmenu se dozvěděla, že u loveckého zámečku Lusthaus, jež tam kdysi stál, zmrzl jejich prastrýc. Zmínku našli na matrice v Klášterci, kde se přímo píše „*zmrzl ve stavu opilém*“. Naučnou stezku považují za přínos informací a jeho obohacení.

9. RESPONDENT zná pouze informační tabule, ale naučné stezky si příliš nevybavuje, Udává okolí pevnostních oblastí a Zemskou bránu. Označuje se za rodáka Orlických hor a naučné stezky považuje přímo pro něj za nepřínosné. Pokud se s ní však náhodou někde střetne, nebrání se jim. Vyhledává spíše inf. panely zaměřené na historii a to ospravedlňuje povoláním hajného, jež přírodu v OH velice dobře zná. Ideální délka by měla odpovídat vzhledem k věku a motivace (procházka, sportovní vyžití), průměr pak označil za 6 kilometrů. Betonovou hranici navštívil poprvé ještě v době, kdy tam NS nebyla a zdůrazňuje, že tuto nově vytvořenou naučnou stezku nikdy nešel celou. Respondent se zastavil u všech informačních tabulí, některé však pročetl rychleji a nad některými se pozastavil a snažil se získat nové informace. Určitě však přečetl více jak 50% textu všech informačních tabulí. Českou republiku považuje za zemi na turistické značky speciální. Respondent postrádá větší míru odpadkových košů alespoň v místech, kde se předpokládá větší shluk návštěvníků, především na parkovištích. Závěrem dodává, že se nedá říct, že by informace o lokalitě hledal na naučných stezkách.

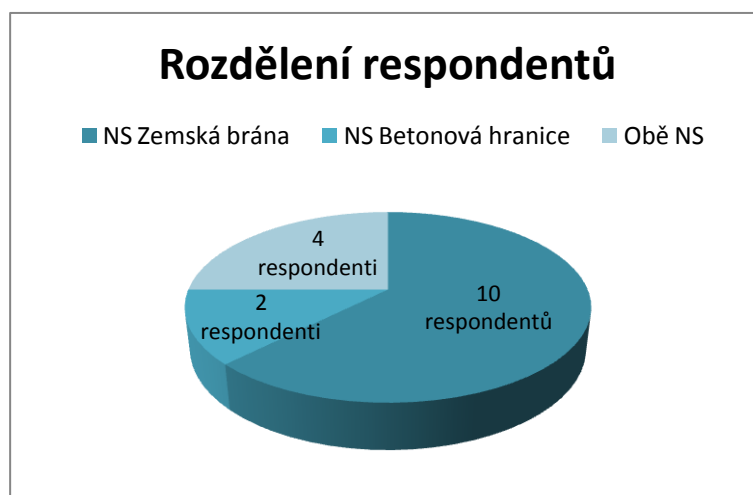
10. RESPONDENT uvedl, že jedinou navštívenou stezkou je Zemská brána. Dodal, že NS je v Orlických horách málo. Naučné stezky považuje za přínosné, ale stezky sponzorované EU neuznává. Z naučných stezek čerpá především informace o živočišných v místě žijících či detailní informace o lokalitě. Návštěvník dodal, že se nejvíce zajímá o to, jak to na daném místě vypadalo za minulých dob. Ideální délku označil 3mi kilometry. Obecně značení vytvořené KČT považuje za velmi dobře značené a NS, které jsou jejich součástí ano. NS Zemskou bránu respondent již uvedl a o NS Betonová hranice slyší poprvé, avšak dělostřeleckou tvrz Boudu navštívil. Naučnou stezku Zemská brána navštívil s kamarádem a zastavili se u všech informačních tabulí, které NS obsahovala. Za nejatraktivnější inf. panel respondent označil panel stojící u Pašerácké lávky a popisující historii loveckého zámečku Lusthaus se dvěma uměle vytvořenými rybníčky, kde návštěvník přečetl 100% textu. U ostatních tabulí se návštěvník příliš nezdržoval. Značení považuje vzhledem k terénu za adekvátní. Dle respondenta by nebylo špatné místa, kde je cesta rozbitá a drží se tu voda v podobě velkých kaluží, zpevnit třeba šterkem. Závěrem shrnuje, že NS obohacuje cestu podél Divoké Orlice a posílilo to i jeho vztah k danému místu. Díky naučné stezce ho zaujali i dva normálně nenápadné rybníčky, které se kdysi nacházeli právě nedaleko loveckého zámečku Lusthaus.
11. RESPONDENTKA navštívila v OH pouze NS Betonovou hranici. Naučné stezky vnímá jako zdroj nových informací a motivaci k pohybu. Respondentka uvedla, že na NS Betonová hranice se dozvěděla spoustu informací o pevnostech, které dříve nevěděla. Na NS vyhledává především informace z historie. NS Betonovou hranici navštívila s kamarádkou a nepovažuje ji za dobře vyznačenou. Zastavila se u všech informačních panelů a některé panely označuje za velice nepřehledné. Respondentka přečetla více jak 60% textu, které inf. panely obsahovaly. Dále považuje stezku za málo propagovanou, což podkládá faktem, že v jejím okolí o NS nikdo nevěděl i přes to, že pochází z města vzdáleného 10 kilometrů od Mladkova, kde se stezka vyskytuje. Opakovaně zdůrazňuje nekvalitní značení. Závěrem shrnula informační panely za motivaci k prozkoumání okolí a vytvoření bližšího vztahu k okolí.

12. RESPONDENT uvedl, že naučné stezky v OH horách jako milovník turistiky navštívil snad všechny, pouze nezná jejich přesné názvy. Nejprve stezky z období předválečného, následně Šerlich a okolí za účelem poznání přírody, krajiny, starých sudetských vesnic aj. Množství naučných stezek poté označil jako dostačující. Ze zájmů respondenta vyplynulo, že nejvíce vyhledávanými stezkami jsou pro něj takové, jež propojují historii s přírodou, následně dodal označení splynutí s krajinou. Význam mají pro dozovaného studijní i osobní, z hlediska relaxace po pracovním stresu či od lidské stresové společnosti. Z větší části vyhledává respondent historické souvislosti k regionu. Pro jemnější odpolední výlet na naučnou stezku, by dle jeho názoru, měl dosahovat okolo 10ti kilometrů. Naučné stezky všeobecně považuje za dobře značené. Respondent navštívil jak NS Betonovou hranici tak NS Zemskou bránu. Obě dvě stezky opakovaně. Dále dodal, že naučné stezky většinou navštěvuje sám, ale Betonovou hranici navštěvoval i se zájemci o prohlídku na pevnosti Bouda, když zde začátkem 90. let prováděl, dále se zájemci o historii či kolegy z Německa, někdy i s potomky starousedlíků ze sudetských oblastí v regionu. V době, kdy byl zde zaměstnancem, dokonce sám přispíval do informačních panelů. Betonová hranice mu přijde velice zajímavě zpracovaná a nejlépe zpracovaným panelem označil panel nedaleko pevnosti Bouda v Těchoníně, který se zabývá historií této obce. Obě naučné stezky mu připadají dobře vyznačeny a dále respondent poznačil, že Zemská brána je daleko frekventovanějším místem a Betonová hranice je vyhledávána spíše návštěvníky, kteří se o čs. opevnění zajímají. Jako zajímavost přidává možnost zastavení na NS Betonová hranice u dvou pramenů, kde se návštěvníci mohou občerstvit z místních pramenů. K daným místům především Betonová hranice má blízký vztah již od mala a těší ho, že tento region, jenž byl v bývalém režimu zapomenut, je nyní opět zrenovován a poukazuje i na zajímavá místa. I přes to respondent závěrem dodává, že kdykoliv narazí na informační panel, zamyslí se ať už nad historií, souvislostmi s ní spojené či přírodou.

5.5.2 Výsledky výzkumu

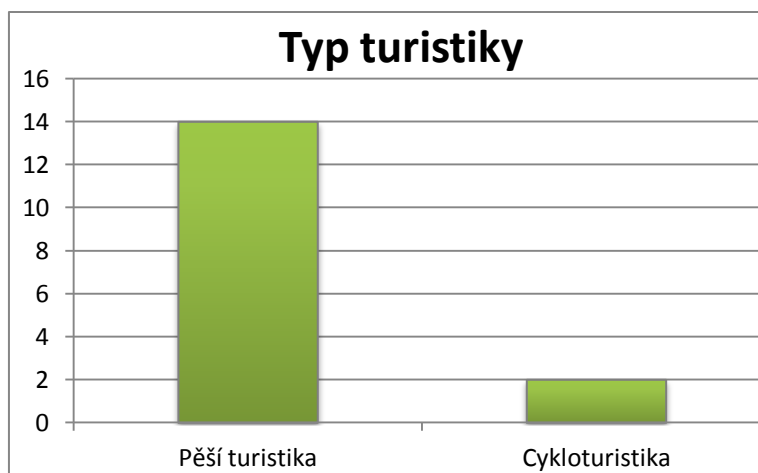
V následující podkapitole se nachází shrnutí všech rozhovorů a výsledky k otázkám, jež se vztahují i k hypotézám.

Nejprve by bylo vhodné zmínit, že většina respondentů zná pouze NS Zemská brána, avšak o Betonové hranici slyšeli jako o pevnostní linii z předválečných dob, avšak naučnou stezku vedoucí z Mladkova na Boudu a zase zpět do Mladkova respondenti neznají. Někteří respondenti uvedli, že se s ní setkali, avšak ani jeden respondent nešel tento okruh od první do poslední zastávky. S nejvíce zastávkami se setkala respondentka, jež byla požádána v rámci výzkumu, aby tento 15ti kilometrový okruh obešla. I ona se však netrefila do všech zastávek, jelikož značení, dle jejích slov, nebylo dostatečné.

Graf 1: Respondenti, kteří navštívili NS Zemská brána či NS Betonová hranice
Zdroj: Vlastní zpracování, 2017

Jak již bylo zmíněno rozhovory byly provedeny s 16ti respondenty, z nichž 14 navštívilo NS Zemská brána. NS Betonovou hranici navštívilo 6 respondentů, ale ani jeden respondent ji nenavštívil celou. Pro výsledky tak byla stanovena kritéria, jež vyplynula z rozhovorů a do počtu návštěvníků NS Betonová hranice, jsou tak řazeni i ti, kteří věděli většinu, nebo alespoň více jak polovinu záchytných bodů.

Graf 2: Typ turistiky při návštěvě NS
Zdroj: Vlastní zpracování, 2017

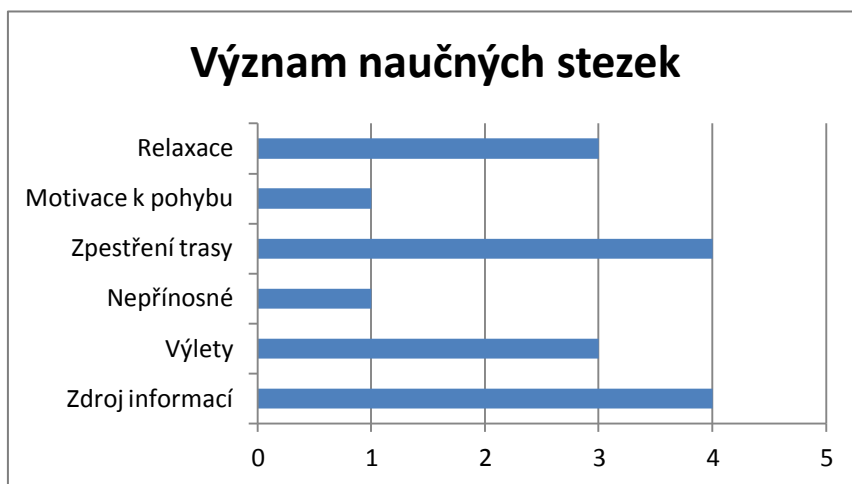
Z grafu vyplývá, že návštěvníci preferují při návštěvě naučných stezek pěší turistiku. Může to být dáno především tím, že při návštěvě naučných stezek, jak již bylo zmíněno, je pěší turistika vhodnější.

Graf 3: Jaká je podle Vás ideální délka NS?
Zdroj: Kminiaková, 2017

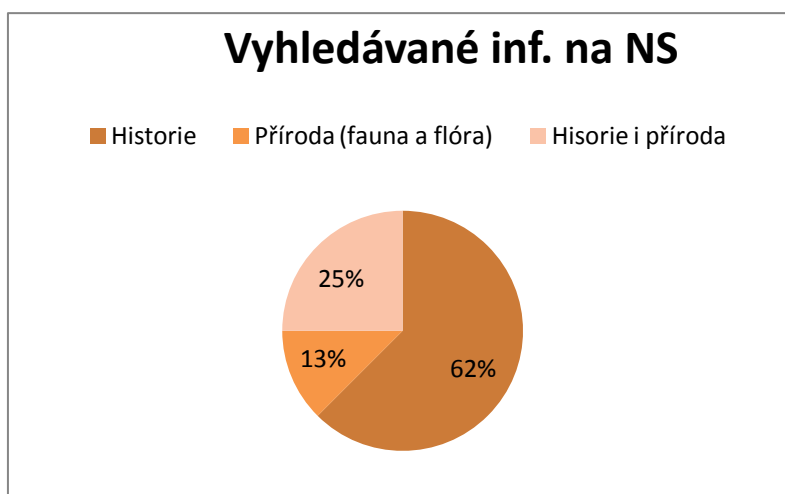
Většina respondentů uvedla, že délka NS by měla být okolo 10 km, někteří uvedli údaj 5-10 km, nebo 10-15 km. Jeden z respondentů však číslo neuvedl, jelikož označil za rozdíl, pokud jde sám v rámci celodenního výletu či s dětmi ze školky, ideální (adekvátní) délka se pak liší.

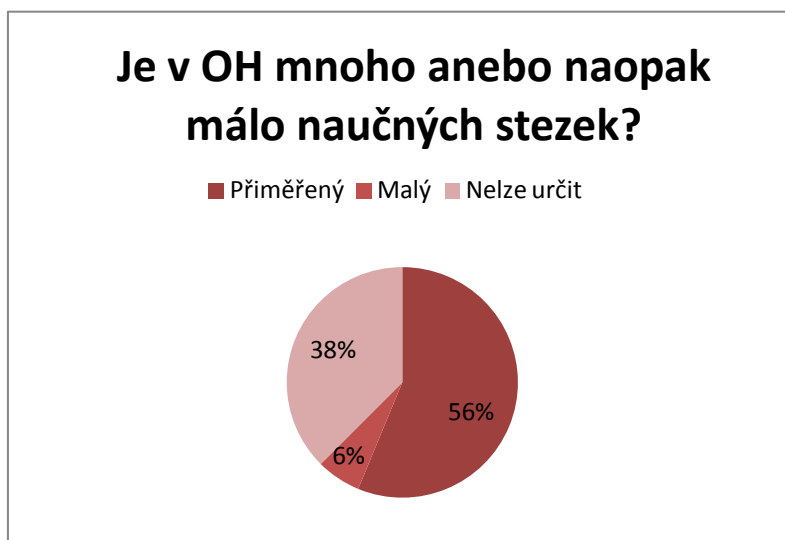
Graf 4: Význam naučných stezek
Zdroj: Kminiaková, 2017

Na otázku, jaký význam mají pro respondenty naučné stezky, se odpovědi dost lišily. Nejčastěji uváděné byly zdroj informací, zpestření trasy a odpočinek.

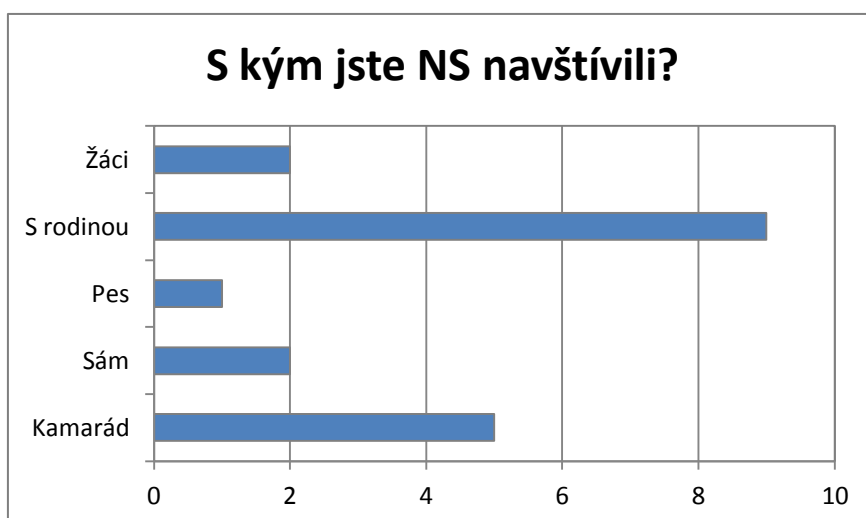
Graf 5: Vyhledávané inf. na NS
Zdroj: Kminiaková, 2017

Převážná většina respondentů vyhledává na naučných stezkách informace o historii, původu místa a spousta respondentů dodala, že je zajímaví fotografie, jak místo dříve vypadalo.

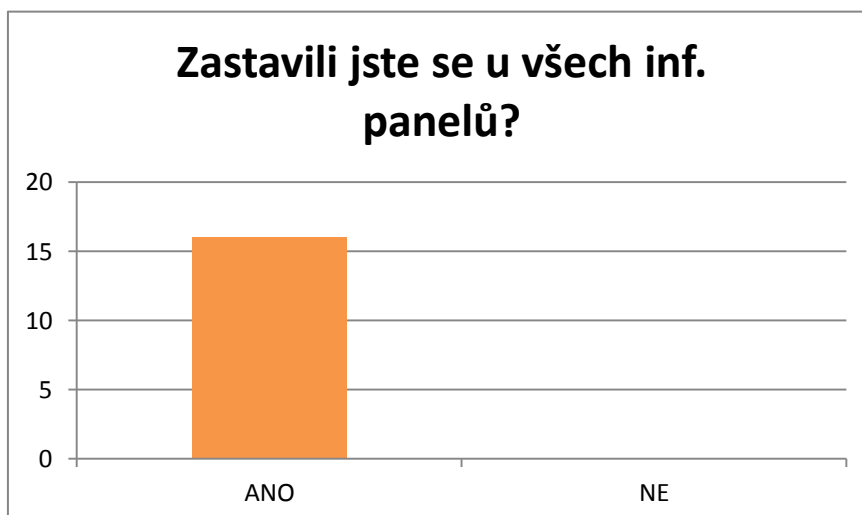
Graf 6: Vyskytuje se v OH mnoho anebo naopak málo naučných stezek?
Zdroj: Kminiaková, 2017

Z grafu vyplývá, že převaha respondentů považuje počet naučných stezek v OH za přiměřený.

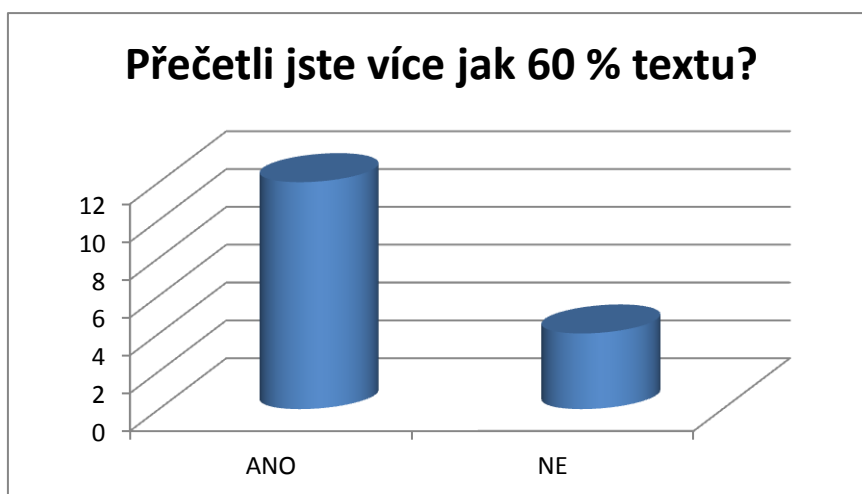
Graf 7: S kým jste NS navštívili?
Zdroj: Kminiaková, 2017

Z grafu je znatelné, že většina respondentů navštěvují NS s rodinou. Zde bylo možné říci odpovědí více, jelikož někteří respondenti nenavštívili naučnou stezku pouze jednou.

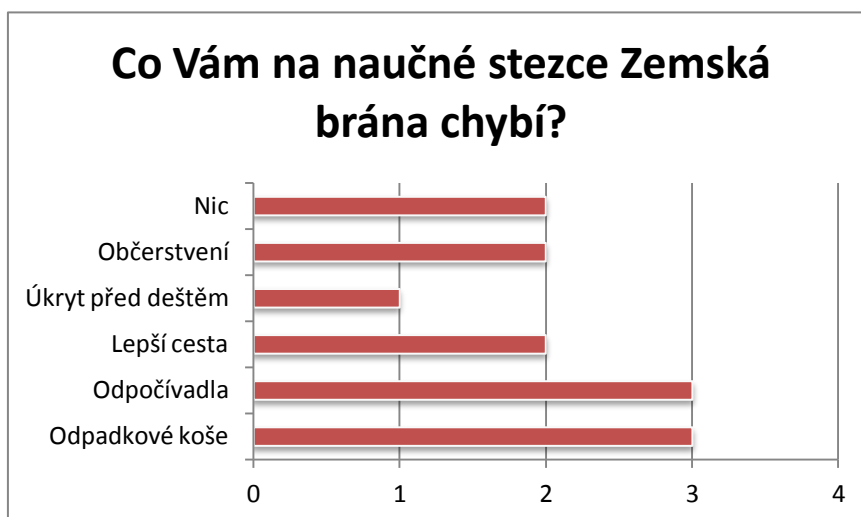
Graf 8: Zastavili jste se u všech inf. panelů?
Zdroj: Kminiaková, 2017

Všichni respondenti se zastavili u všech inf, panelů, které zahlédli. Někteří respondenti dokonce poznamenali, že by nebylo od věci inf. panely naučných stezek očíslovat.

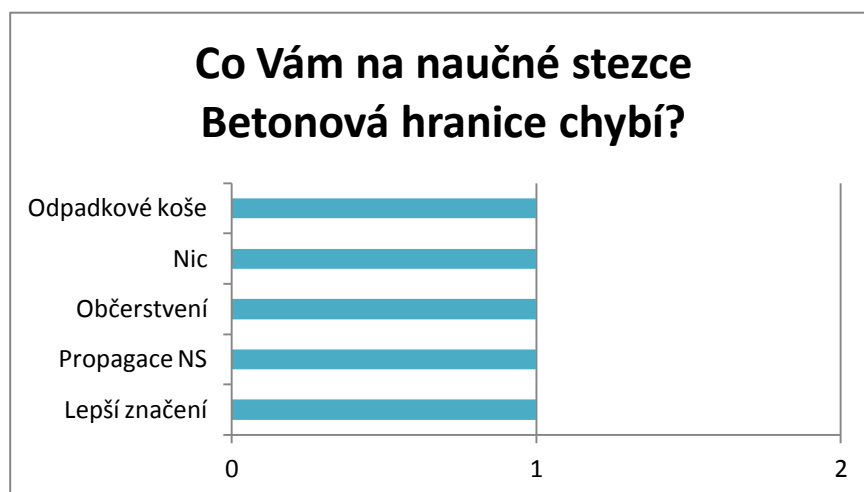
Graf 9: Přečetli jste více jak 60 % textu?
Zdroj: Kminiaková, 2017

Většina respondentů přečetla více jak 60%, jiní uvedli pouze 50% a někteří až 100%.

Graf 10: Co Vám na naučné stezce Zemská brána chybí?
Zdroj: Kminiaková, 2017

Zde se odpovědi značně lišily. I zde byla možnost uvést více odpovědí. Většina respondentů se shodla na odpočívadlech a odpadkových koších. Na celé trase není ani jeden odpadkový koš či odpočívadlo. Otázkou však zůstává, kdo by tyto koše pravidelně vynášel. Padla i zmínka o cestě, jež má několik nedostatků. Prvním nedostatkem jsou dle jednoho z respondentů díry, díky kterým se zde pak dlouho drží voda, a vznikají pro návštěvníky těžko překročitelné kaluže. Jako řešení navrhl zpevnit tyto nedostatky štěrkem. Jedna z respondentek dodala, že cesta je hůře zdolatelná pro maminky s kočárky. Dva z respondentů by uvítali, kdyby naučná stezka začínala i končila v jednom bodě.

Graf 11: Co Vám na naučné stezce Betonová hranice chybí?
Zdroj: Kminiaková, 2017

NS Betonová hranice nenavštívilo tolik respondentů jako NS Zemská brána. Ale mezi odpověďmi bylo uvedeno i lepší značení NS. Jeden z respondentů uvedl, že výhodou Betonové hranice jsou dva prameny, kde se mohou návštěvníci občerstvit.

5.5.3 Shrnutí výsledků

Stanoveny byly celkem tři hypotézy, z nichž se na základě polostrukturovaných rozhovorů potvrdila pouze jedna.

Hypotéza č. 1

Informační nejsou tabule pro návštěvníky atraktivní – návštěvník čte méně jak 60% uvedených informací a nezastavuje u všech zastávek naučných stezek.

Hypotéza byla na základě Grafů 8 a 9 **vyvrácena**.

Hypotéza č. 2

Nejčastěji navštěvované naučné stezky se zabývají tematikou přírody (fauna a flóra).

Hypotéza byla na základě Grafu č. 6 **vyvrácena**.

Hypotéza č. 3

Při návštěvě naučných stezek návštěvníci nejvíce praktikují pěší turistiku.

Hypotéza byla na základě Grafu č. 1 **potvrzena**.

6 Návrhy a doporučení

Následná doporučení jsou stanovena na základě kvalitativního šetření, vlastního terénního šetření, participativního pozorování a informací získaných během rozhovorů či emailové korespondence se starostou obce Mladkov, panem Šmokem.

Na základě výše uvedených poznatků bylo zjištěno, že návštěvníci preferují při navštěvování naučných stezek pěší chůzi, proto by naučné stezky měli být zaměřené především na pěší turistiku. Při terénním šetření bylo zjištěno, že NS Zemská brána je daleko frekventovanější než NS Betonová hranice. Ani jeden z respondentů nezná start ani cíl NS Betonové hranice, ale většina respondentů správně zaznamenala start i cíl NS Zemské brány.

Při terénním šetření nebylo možné identifikovat všechny zastávky NS Betonová hranice, jež se mají po cestě vyskytovat. Bylo nalezeno 18 z 23 zastávek. Na základě recenzí na internetu (např. Turistika.cz, 2015) a vlastních zkušeností, byl návrh na lepší značení NS Betonová hranice, prostřednictvím emailové korespondence, předán starostovi obce, panu Šmokovi, který přislíbil domluvu se značkaři a vylepšení dosavadního značení. Další námitkou jednoho z respondentů byla malá propagace NS, což potvrzuje i skutečnost, že naučnou stezku Betonová hranice pomalu nikdo nezná a nebylo možné nalézt alespoň jednoho respondenta, který ji navštívil celou. Výhodou této naučné stezky je naopak např. Pramen knížete Rostislava, kde se návštěvníci mohou občerstvit.

NS Zemská brána měří pouze necelé 3 kilometry. Jediným problémem je, že stezka jinde začíná a jinde končí a návštěvník je tak nucen se i stejnou cestou vrátit zpět. I když je tento fakt nevýhodou naučné stezky, většina respondentů i terénní šetření nasvědčuje tomu, že jiné řešení není možné. V okolí je příliš balvanitých svahů, kde by mohla být cesta nebezpečná. Další námitkou mnoha respondentů byla odpočívadla. Ano, pokud je na tom člověk fyzicky dobře, stezka se dá díky délce zvládnout bez jediného zastavení, ale na výlet s menšími dětmi, které se tu a tam potřebují napít či nasvačit, to rozhodně není. Některé děti pak neorganizovaně běhají po lese a narušují spoustu ekosystémů. Dalším důvodem pro návrh výstavby odpočívadel může být i náhlá změna počasí, která je v OH běžným jevem. Pokud tak začne pršet, není se kam před deštěm schovat. Jedna z respondentek opět dodala, že jde hlavně o malé děti, které rychle prochladnou.

NS Zemská brána má i přehlednější obsah tabulí, na rozdíl od NS Betonová hranice (např. větší písmo, více fotografií i obrázků). Není však pravdou, že NS Zemská brána je zpracována líp. Každá ze stezek je jinak zaměřena a je rozdíl popisovat faunu a flóru a dvě či tři historické okolnosti s tím spojené, anebo popsat předválečné období, kde se těchto souvislostí vyskytuje daleko více. I když je naučná stezka Zemská brána více zaměřena na faunu a flóru, i okolní příroda naučné stezky Betonová hranice má své kouzlo a je oblíbeným místem odpočinku, jelikož se zde vyskytuje nejedna nádherná vyhlídka na okolí, jako je např. Králický Sněžník.

7 Závěr

Cílem práce bylo zjistit, zda zpracování naučných stezek v Orlických horách je efektivní či nikoli. Zhodnocení bylo provedeno na základě analýzy dvou, již zmiňovaných, naučných stezek. Kvalitativní výzkum tak nepotvrdil první stanovenou pracovní hypotézu a všichni respondenti uvedli, že se u inf. tabulí vždy zastaví a převážná část přečte více jak 60 % daného textu. Co se týče přínosu naučných stezek, odpovědi se ve značné míře lišili, ale všichni až na jednoho z respondentů uvedli, že přínos rozhodně mají. Otázka značení naučných stezek obecně v OH dopadla velice pozitivně. Všichni respondenti uvedli, že NS jsou velice dobře značené. Avšak pokud padla otázka na značení NS Betonová hranice, ani jeden z respondentů si nebyl jist, kde naučná stezka začíná ani končí a většina respondentů byla překvapena, že je to okruh 15 km v okolí obce Mladkov. Zájem respondentů o naučné stezky byl až překvapivý. Respondenti se poté ptali, zda může autorka nějaké stezky doporučit či navrhovali v cíli naučných stezek vybudovat odkazy na další, které třeba i navazují. Jako poslední otázka polostrukturovaných dotazníků byla, zda mají návštěvníci díky NS k danému místu blíž. Převážná většina odpovědí byla velice kladných.

Jak píše Růžička a kol. (2011), interpretace naučných stezek by měla být zpracována takovým způsobem, aby výsledkem byl tzv. „Aha, fakt efekt“, kdy je návštěvník doslova ohromen informacemi, jež netušil a které v něm nechají stopu třeba i na celý život.

8 Seznam zdrojů

8.1 Tištěné knihy

HOLEČEK, M. (2004) *Lužické hory*. Praha: Olympia, 2004. Průvodce po České republice (Olympia). ISBN 80-703-3832-6.

LESCHINGER, M. a kol. (2016) *Orlicko: Česká Republika*. Ústí nad Orlicí: Flétna, 2016. Recenzované monografie. ISBN 978-80-88068-11-2.

PALATKOVÁ, M. (2011) *Marketingový management destinací: strategický a taktický marketing destinace turismu, systém marketingového řízení destinace a jeho financování, řízení kvality v destinaci a informační systém destinace*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3749-2.

PAUSEWANG, G. (2001) *Vzpomínám na Rozinkovou louku*. Praha: Aurora, 2001. ISBN 80-729-9042-X.

ŠÍROVÁ-MOTYČKOVÁ, K., ŠÍR J. (2009) *Naučné stezky: průvodce naučnými stezkami České republiky*. Olomouc: Rubico, 2009. Naše země. ISBN 978-80-7346-107-2.

TROUSIL, M., JAŠÍKOVÁ, V. (2015) *Úvod do tvorby odborných prací*. 2. vydání, Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, 240 stran. ISBN 978-80-7435-542-4

VÍTEK, J., ZELENKA, J. (2014) *Sborník studijních materiálů ke kurzu Interpretace krajiny vybraných území s přírodním a socio-kulturním potenciálem*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-355-0.

ZELENKA, J., PÁSKOVÁ, M. (2012) *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Kompletně přeprac. a dopl. 2. vyd. Praha: Linde Praha, 2012. ISBN 978-80-7201-880-2.

ZELENKA, J. a kol. (2013) *Udržitelný cestovní ruch: Management cestovního ruchu v chráněných územích*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-244-7.

8.2 Elektronické knihy

KESNER, L. a kol. (2008) *Management kulturního cestovního ruchu* [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2008 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: https://www.mmr.cz/getmedia/efcd9671-4737-427b-bab5-1b6be507e800/GetFile10_1.pdf

MEDEK, M. a kol. (ed). (2016) *Naučné stezky: zpracování a hodnocení nepřímých interpretačních programů* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2016 [cit. 2017-04-09]. ISBN 978-80-210-8335-6. Dostupné z: <http://humenv.fss.muni.cz/vykvety/wp-content/uploads/2016/05/Naucne-stezky.pdf>

RŮŽIČKA, T. a kol. (2011) *Metodika o zásadách a metodách interpretace: se zaměřením na interpretaci přírodního dědictví a činnost návštěvnických středisek s využitím zahraničních zkušeností* [online]. Brno: Partnerství, 2011 [cit. 2017-04-09]. Dostupné z: http://www.partnerstvi-ops.cz/weblight_local/www-render/upload/4/files/metodika-interpretace-_web_2.pdf

8.3 Akademické práce

BORECKÁ, K. (2013) *Návrh obsahu informačních tabulí naučné stezky v okolí obce Smržice* [online]. Olomouc, 2013 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: http://geography.upol.cz/soubory/studium/dp/2013-rg/2013_Borecka.pdf. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce RNDr. Renata Pavelková Chmelová, Ph.D.

ČERNÁ, M. (2016) *Interpretace v geoturismu: Interpretace v Národním geoparku Železné hory* [online]. Hradec Králové, 2016 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://theses.cz/id/6i8ppr/STAG84472.pdf>. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Vedoucí práce Ing. Martina Pásková, PhD.

8.4 Internetové zdroje

Co je BeeTagg a QR-Code. (2010) In: Venkovské muzeum Kojákovice [online]. 2010 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://kojakovice.cz/informace-do-mobilu-beetagg-qr-code>

Co je naučná stezka. (2009) In: Stezky.info [online]. 2009 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://www.stezky.info/obecne-o-stezkach/co-je-naucna-stezka.htm>

ČERMÁK, T. (2013) *Devět tipů jak efektivně využívat QR kódy (nejen) v marketingu.* In: Futuristica [online]. Complete Internet Services, 2013 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://futuristica.cz/9-tipu-jak-efektivne-vyuzivat-qr-kody-nejen-v-marketingu/>

Fauna. (2017) In: *Ochrana přírody a krajiny v České republice* [online]. 2017 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: http://www.cittadella.cz/europarc/index.php?p=Fauna&site=CHKO_orlicke_hory_cz

Geocaching 101. (2017) In: *Geocaching* [online]. 2017 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <https://www.geocaching.com/guide/>

Geocaching (2017) [online]. Groundspeak, 2017 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <https://www.geocaching.com/play>

GREGAR, O. (2016) *Moje pocta Orlickým horám.* In: ČT Zpravodaj [online]. 2016 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: http://zpravodaj.probit.cz/2016/11_16web/Orlicke_hory.htm

Jak nejlépe značit naučnou stezku. (2008) In: *Naučnou stezkou.cz* [online]. 2008 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://www.naucnoustezkou.cz/jak-nejlepe-znacet-naucnou-stezku>

Klimatické poměry. (2017) In: Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky [online]. 2017 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://orlickehory.ochranaprirody.cz/zakladni-udaje-o-chko/klimaticke-pomery/>

Köglerova naučná stezka. (2017) In: Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky [online]. 2017 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://luzickehory.ochranaprirody.cz/sprava-informuje/naucne-stezky/koglerova-naucna-stezka/>

KOPECKÝ, D. (2015) *Čárové kódy v cestovním ruchu.* In: WIKI CR [online]. 2015 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <https://fim2.uhk.cz/wikicr/web/index.php/home/9-ict/191-2015-10-27-09-10-29>

Kvalitativní rozhovory – polostrukturované a nestrukturované. (2013) In: WikiKnihovna [online]. 2013 [cit. 2017-04-12]. Dostupné z: http://wiki.knihovna.cz/index.php?title=Kvalitativn%C3%AD_rozhovory_%E2%80%93_polostrukturovan%C3%A9_a_nestrukturovan%C3%A9

Květena a vegetace. (2017) In: Ochrana přírody a krajiny v České republice [online]. 2017 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: http://www.cittadella.cz/europarc/index.php?p=flora&site=CHKO_orlicke_hory_cz

Maslowova pyramida potřeb. (2017) In: Ekonomikon [online]. 2017 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://www.ekonomikon.cz/ekonomika/maslowova-pyramida>

Naučná stezka Betonová hranice (Mladkov-Bouda). (2015) In: Turistika.cz [online]. 2015 [cit. 2017-04-17]. Dostupné z: <https://www.turistika.cz/mista/naucna-stezka-betonova-hranice-mladkov-bouda/detail>

Naučná stezka Medník (původní verze, 1965). (2010) In: Stezky.info [online]. 2010 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://www.stezky.info/zrusene-stezky/ns-mednik-1965.htm>

Naučné stezky. (2017) In: Lesy ČR [online]. 2017 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <https://lesy.cz/naucne-stezky/>

O našem webu. (2012) In: Naučnou stezkou.cz [online]. 2012 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://www.naucnoustezkou.cz/o-webu>

O organizaci Klubu českých turistů. (2017) In: Klub českých turistů [online]. CMS DRUPAL, 2017 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <https://www.kct.cz/cms/o-organizaci-klubu-ceskych-turistu>

O společnosti. (2017) In: Destinační společnost Orlické hory a Podorlicko [online]. World Media Partners, 2017 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://www.dsohp.cz/>

Očima slavných osobností. (2017) In: Orlické hory a Podorlicko [online]. World Media Partners, 2017 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://www.mojeorlickehory.cz/slavne-osobnosti-rodaci/>

Orlické hory a Podorlicko - Naučné stezky. (2017) In: Východní Čechy [online]. World Media Partners, 2017 [cit. 2017-04-17]. Dostupné z: <http://www.vychodni-cechy.info/orlicke-hory/naucne-stezky/>

Orlické hory a Podorlicko. (2017) In: Východní Čechy [online]. 2017 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://www.vychodni-cechy.info/orlicke-hory/>

Orlické hory. (2017) In: Kartografie HP [online]. Complete Internet Services, 2017 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://www.kartografiehp.cz/e-shop/orlicke-hory-44.html>

Správa CHKO Orlické hory. (2017) In: Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky [online]. 2017 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://orlickehory.ochranaprirody.cz/>

Taggmanager.cz (2017) [online]. 2017 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://www.taggmanager.cz/>

TVRDÝ, T. (2009) *BeeTagg - Včela, která vám bodne.* In: Abicko.cz [online]. CZECH NEWS CENTER a.s., 2009 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://www.abicko.cz/clanek/precti-si-technika/8821/beetagg-vcela-ktera-vam-bodne.html>

Typy keší. (2017) In: Geocaching [online]. 2017 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: https://www.geocaching.com/about/cache_types.aspx

What is Geocaching? (2013). In: Youtube [online]. 21. 8. 2013 [cit. 2017-03-30]. Kanál uživatele Geocaching: Dostupné z https://www.youtube.com/watch?time_continue=2&v=1YTqitVK-Ts

Základní pojmy a definice. (2017) In: Český statistický úřad [online]. 2017 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20557193/921108m.pdf/b6571837-6a2e-4138-912c-59da6de43de4?version=1.0>

Zvyšování povědomí veřejnosti o biodiverzitě v nepřírodních biotopech ČR. (2012) In: Doháje.cz [online]. VIDIA-DESIGN s.r.o., 2012 [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://www.dohaje.cz/o-projektu.html>

8.5 Další zdroje

LUX, Martin. *Osobní rozhovor.* Klášterec nad Orlicí, 2. 4. 2017

ŠMOK, Teodor. Starosta obce Mladkov. *E-mailová korespondence.* [online] 30. 3. 2017, starosta@mladkov.cz

9 Přílohy

9.1 Polostrukturovaný rozhovor

Příloha 1: Polostrukturovaný rozhovor

Rozhovory – Kvalitativní šetření

Jaké naučné stezky jste v OH již navštívil/a?

Myslíte si, že v OH je mnoho, anebo naopak málo naučných stezek?

Jak vnímáte a co pro vás znamenají naučné stezky?

Mají pro Vás nějaký přínos?

Který typ informací vyhledáváte na naučných stezkách?

Jaká je pro Vás ideální délka naučné stezky?

Myslíte si, že jsou naučné stezky v OH dobře značené?

Navštívil jste naučnou stezku Betonová hranice nebo Zemská brána?

→ ANO: Pokračovat.

→ NE: Děkuji za rozhovor.

S kým jste tuto naučnou stezku navštívil/a?

Zastavil/a jste se u všech informačních panelů?

→ ANO – Přišly vám všechny informační panely zajímavé?

→ NE – U kterých ano a u kterých ne? Co by panel měl obsahovat, aby Vás zaujal?

Přečetl jste všechny text, který informační panel obsahuje? (nebo alespoň více jak 60% textu?)

→ ANO – Vzpomene si, jak vypadal informační panel, který Vás něčím zaujal? Ať už obsahem, atraktivností nebo čímkoliv jiným?

→ NE - Proč ne? (popř. doporučení, návrhy k této naučné stezce)

Myslíte si, že je naučná stezka dobře vyznačena?

Máte pocit, že naučné stezce něco chybí?

→ ANO – A co? Popř. doporučení, návrh.

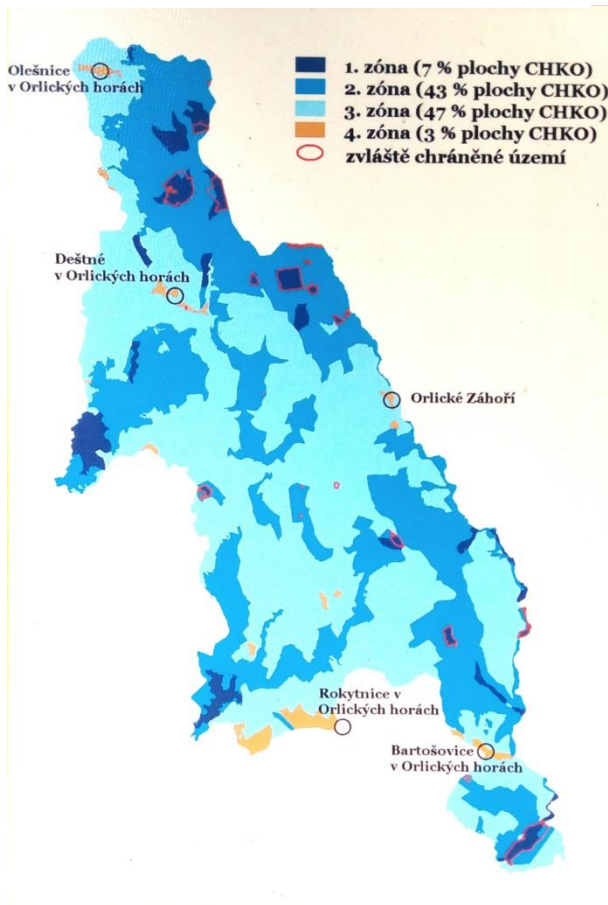
Měla na Vás naučná stezka nějaký kladný vliv? Máte pocit, že díky naučné stezce máte k danému místo bližší vztah?

→ ANO – Můžete tento pocit konkretizovat? Děkuji za rozhovor.

→ NE – Děkuji za rozhovor.

9.2 Fotografie

Příloha 2: Zonace v OH, NS Zemská brána
Zdroj: Kminiaková, 2017

Příloha 3: Inf. panel Ledříčkova skála
Zdroj: Kminiaková, 2017

Příloha 4: Znáš vodní svět, NS Zemská brána
Zdroj: Kminiaková, 2017

Příloha 5: Pašerácká lávka, NS Zemská brána
Zdroj: Kminiaková, 2017

Příloha 6: Inf. panel Lesy v OH, NS Zemská brána
Zdroj: Kminiaková, 2017

**Příloha 7: Balvanité údolí, NS Zemská brána
Zdroj: Kminiaková, 2017**

**Příloha 8: Kamenný most, NS Zemská brána
Zdroj: Kminiaková, 2017**

Příloha 10: Přírodní rezervace Zemská brána
Zdroj: Kminiaková, 2017

Příloha 9: Přírodní rezervace Zemská brána s výhledem na řeku Divoká Orlice
Zdroj: Kminiaková, 2017

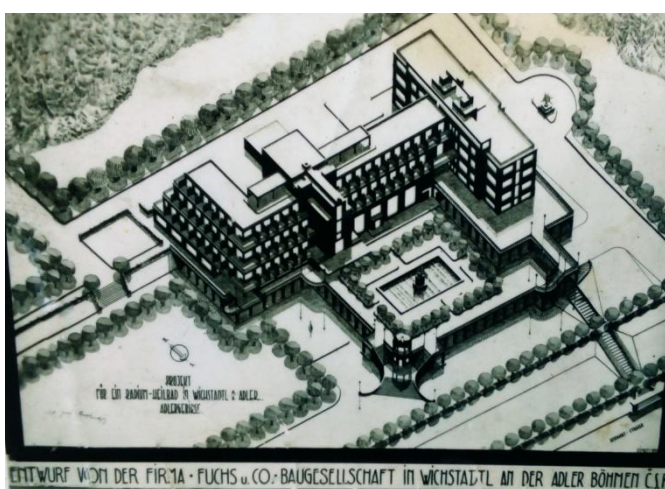
Příloha 11: Bledule jarní
Zdroj: Kminiaková, 2017

Příloha 12: Pramen knížete Rostislava
Zdroj: Kminiaková, 2017

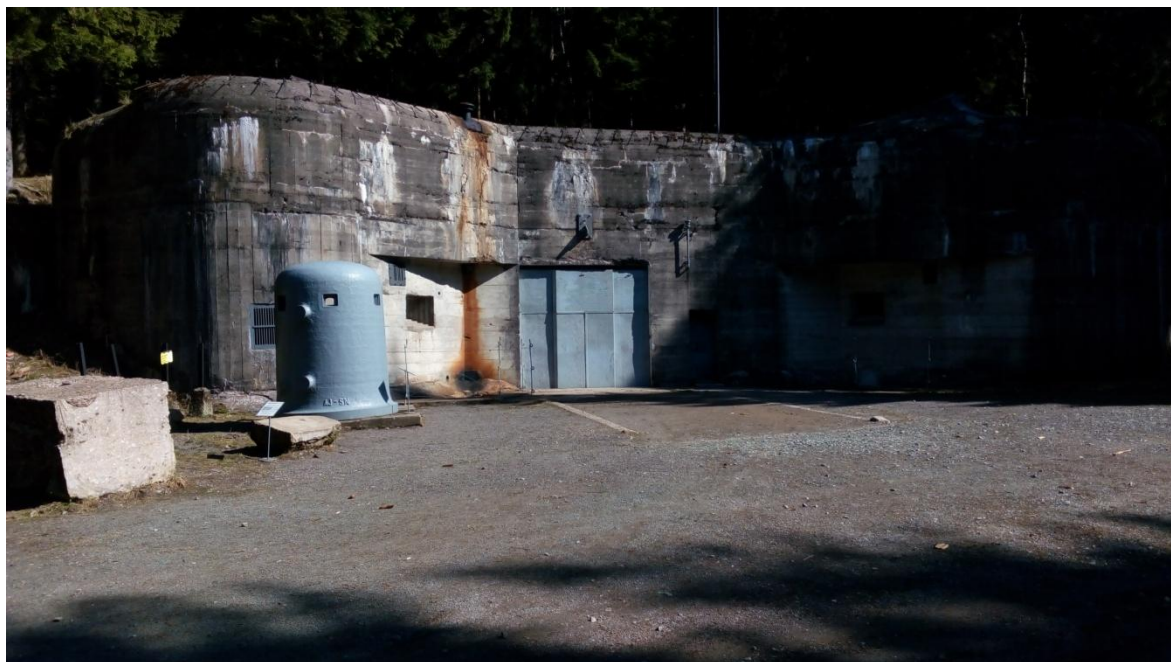
Příloha 13: Plánek navrhovaných lázní
Zdroj: Kminiaková, 2017

Příloha 14: Vyhlička po trase NS Betonová hranice, mezi 2. a 3. zastávkou
Zdroj: Kminiaková, 2017

Příloha 16: Vchodový objekt K - S 22a „Krok“ s pancéřovým zvonem
Zdroj: Kminiaková, 2017

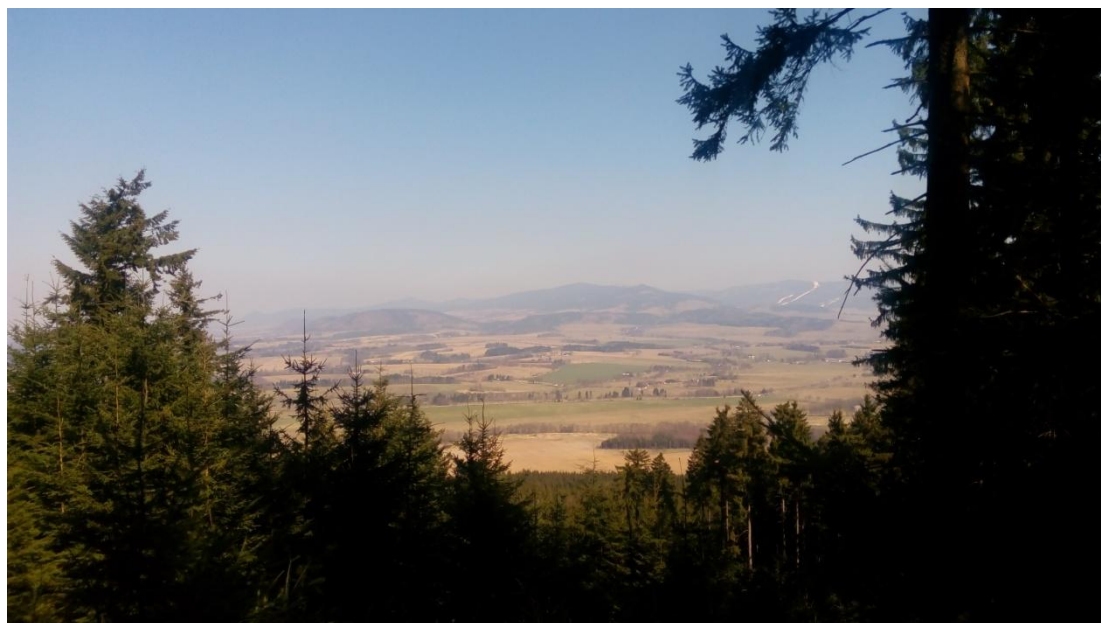
Příloha 15: Pěchotní srub K - Ba - S 24 "Libuše"
Zdroj: Kminiaková, 2017

Příloha 17: Dělostřelecký pozorovací zvon pěchotního srubu "Teta"
Zdroj: Kminiaková, 2017

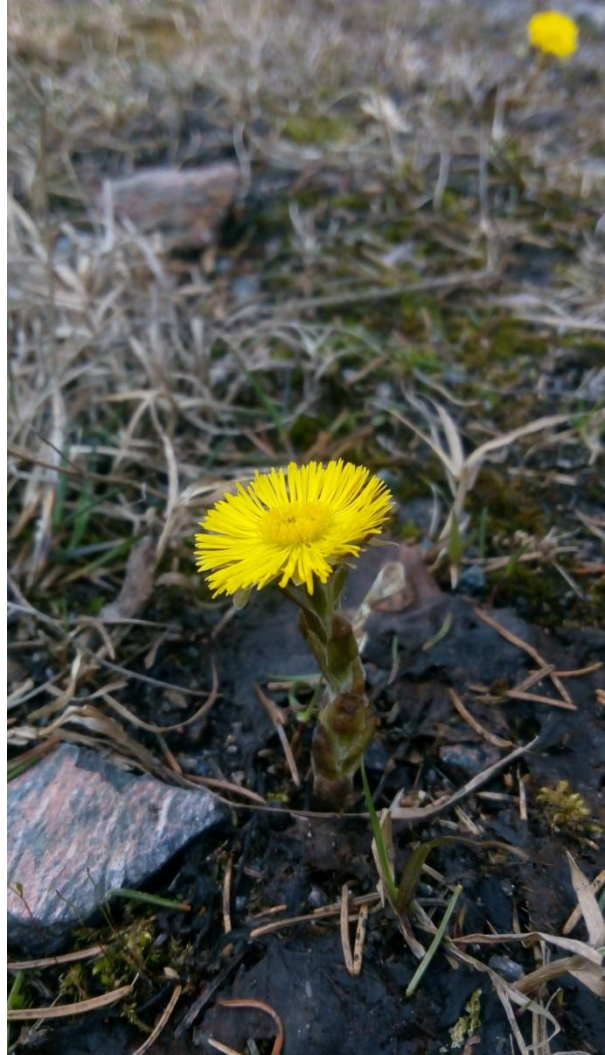
Příloha 18: Vyhlídka po trase NS Betonová hranice
Zdroj: Kminiaková, 2017

Příloha 21: Cesta po trase NS Betonová hranice
Zdroj: Kminiaková, 2017

Příloha 20: Podběl lékařský (na trase NS Betonová hranice)
Zdroj: Kminiaková, 2017

Příloha 19: Pěchotní srub K - S 28 "Na panském"
Zdroj: Kminiaková, 2017

Příloha 22: Tabulka hlavních parametrů výzbroje čs. opevnění
Zdroj: Kminiaková, 2017

Zbraň	Hlavní parametry výzbroje čs. opevnění				
	Ráže (mm)	Kadence ran/min	Dostřel (m)	Určení	Stav naplněnosti v září 1938
Pistole vz. 24	9	16 (mířených)	25 (nastřeleno)	Osobní zbraň	Potřeby pokryty
Puška vz. 24	7,92	10	2000	Osobní zbraň	Potřeby pokryty
Pistole raketová vz. 30	26,5	12	90 (min. výška)	Osobní zbraň	Potřeby pokryty
Ostrý časovaný ruční granát vz. 38	356g	–	–	Pro granátové skluzy	Ve výrobě, nahrazen ONGR vz. 34
Kulometná pistole vz. 38	9	200	300	Hlavní zbraň v LO, pomocná v TO	Zkušební série ve výrobě
Kulomet vz. 24	7,92	500	2000	Hlavní zbraň v lehkém opevnění (LO)	Potřeby pokryty
Kulomet vz. 26	7,92	600	2000	Hlavní zbraň v LO, pomocná v TO	Potřeby pokryty
Kulomet vz. 37	7,92	750/550	2500	Hlavní zbraň v lehkém i v těžkém opevnění	Potřeby pokryty
4cm kanon vz. 36	47	35–40	5800	Hlavní zbraň v těžkém opevnění	Potřeby pokryty
5cm minomet Škoda B10	50,9	až 20	60–800	Pomocná zbraň v těžkém opevnění	Zkoušky prototypů
9cm minomet vz.38	90	až 30	300–4400	Hlavní zbraň v těžkém opevnění	Zkoušky prototypů, zbraně objednané
12cm minomet Škoda B12	120	6	250–7000	Hlavní zbraň v těžkém opevnění	Dřevěný model, vývoj prototypu
10cm houfnice vz. 38	100	15 až 20	11950	Hlavní zbraň v těžkém opevnění	Ve výrobě
7,5cm horský kanon vz. 15	75	6 až 8	7900	Improvizovaná výzbroj v těžkém opevnění	Náhrada za 10cm houfnice vz. 38

Příloha 23: Upozornění na veřejně nepřístupných objektech
Zdroj: Kminiaková, 2017

9.3 Jiné zdrojové dokumenty

Členové sdružení DSOHP:

Příloha 24: Členové sdružení DSOHP

- Dobrovolný svazek obcí Region Orlicko-Třebovsko
- Dobrovolný svazek obcí Region Orlické hory
- Sdružení obcí Orlicko
- Mikroregion Rychnovsko
- Město Opočno
- Město Dobruška
- Město Rychnov nad Kněžnou
- Město Rokytnice v Orlických horách
- Město Česká Třebová
- Město Choceň
- Město Lanškroun
- Obec Olešnice v Orlických horách
- Obec Orlické Záhoří
- Obec Deštné v Orlických horách
- R.T.I.C. Kostelec nad Orlicí
- Asociace hotelů a restaurací České republiky
- Audis Bus s.r.o.
- CVS Žamberk s.r.o.
- Eywan s.r.o.
- Adventure Deštné s.r.o.
- Hotel Studánka
- Hotel Panorama s.r.o.
- Skipark Červená Voda s.r.o.
- Alfaresort s.r.o.
- SKI KLUB Ústí nad Orlicí, spol. s r.o.
- Sportprofi s.r.o.
- Těsnění Hartman spol. s.r.o.
- Vlek Číhalka s.r.o.

Partneři DSOHP:

Příloha 25: Partneři DSOHP

- Adeva s.r.o.
- Ateliér Renata Opočno
- Hotel Havel Rychnov nad Kněžnou
- Měšťanský pivovar Hylváty
- Mushing - Michal Pelant
- Muzeum a galerie Orlických hor
- Muzeum řemesel Letohrad
- Penzion Pod rozhlednou Vrbice
- Penzion Rampušák Rokytnice v Orlických horách
- Pivovar Clock Potštejn
- Solutions RAJ s.r.o.
- Sportareál České Petrovice
- Staročeský pivovárek Dobruška
- Tepvos s.r.o.
- Villa Nova Uhřínov
- Zámek Častolovice
- Zámek Potštejn
- Zámek Kostelec nad Orlicí

Naučné stezky v OH:

Příloha 26: Naučné stezky v OH Zdroj: Východní Čechy.info, 2017

- Geologická stezka Feistův kopec
- Naučná stezka dělostřelecké tvrze Bouda
- Naučná stezka K.J.Erbena
- Naučná stezka PhDr. Jiřího Gutha Jarkovského
- První podorlická pivní stezka
- Žamberk - výletní okruh městem
- Naučná stezka po lehkém opevnění
- Kunvald - naučná stezka

- Lanškrounské rybníky - naučná stezka
- Meditační stezka Po stopách kulturního dědictví Knapovce
- Naučná stezka Bažantnice - Obora
- Naučná stezka Bedřichovka
- Naučná stezka Dívčí doly
- Naučná stezka Žamberk - Kunvald
- Okolím Deštného - naučná stezka
- Planetární stezka – Záměl a Potštejn
- Poodrická naučná stezka
- Přírodní geologické a vodní muzeum - naučná stezka
- Semanínské stezky
- Stezka smyslového vnímání "Údolím Skuhrovského potoka"
- Stezka Základní školy praktické
- Turistický poznávací okruh městem
- Údolí Moravské Sázavy - naučná stezka
- Zemská brána - naučná stezka
- Česko-finská rybářská stezka - naučná stezka
- Choceňská naučná stezka
- Naučná cyklostezka Kostelecké Horky
- Naučná stezka Bělá
- Naučná stezka Opevnění Rokytnicka
- Naučná stezka Po stopách historie v Českých Libchavách
- Naučná stezka Po stopách živé vody
- Naučná stezka Údolí Sejfů
- Ovocná stezka
- Po hřebeni Orlických hor - naučná stezka
- Po stopách mlsného medvěda - naučná stezka
- S Kačenkou po stopách sklářů - naučná stezka
- Stezka Lesů ČR v Deštném v Orlických horách
- Stezka pro rodinu – Dolní Čermná

9.4 Seznam použitých zkratek

AOPK ČR	Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky
CR	Cestovní ruch
DM	Destinační management
CHKO	Chráněná krajinná oblast
KČT	Klub českých turistů
OH	Orlické hory
NS	Naučná stezka
ČS., čs.	Československo, československé
ANIMO	zkr. pro dům dětí a mládeže v Žamberku
EU	Evropská unie
DSOHP	Destinační společnost Orlické hory a Podorlicko

Tabulka 2: Seznam použitých zkratek
Vlastní zpracování, 2017

9.5 Seznam obrázků

Obr. 1: Schéma interpretace naučné stezky.....	14
Obr. 3: QR kód	17
Obr. 4: Atypický design QR kódu.....	17
Obr. 2: BeeTagg.....	17
Obr. 5: Naturpfad z roku 1930	20
Obr. 6: Značení naučné stezky	22
Obr. 7: Hierarchické uspořádání úrovní venkovních panelů	24
Obr. 8: Mapa Orlických hor	28
Obr. 9: Mapa NS Zemská brána a okolí.....	35
Obr. 10: Jedna z částí obrázku k obkreslení.....	37
Obr. 11: Železné lano, vyfoceno v pevnostní oblasti	40
Obr. 12: Mapa trasy NS Betonová hranice.....	42
Obr. 13: Hraniče Československa s Německem, r. 1938	44
Obr. 14: Ukázka špatného značení NS Betonová hranice.....	45

9.6 Seznam tabulek

Tabulka 1: Hypotézy, jejich zdůvodnění i upřesnění a způsoby ověřování	3
Tabulka 2: Seznam použitých zkratek.....	XIV

9.7 Seznam grafů

Graf 1: Respondenti, kteří navštívili NS Zemská brána či NS Betonová hranice	57
Graf 2: Typ turistiky při návštěvě NS.....	58
Graf 3: Jaká je podle Vás ideální délka NS?	58
Graf 4: Význam naučných stezek	59
Graf 5: Vyhledávané inf. na NS	59
Graf 6: Vyskytuje se v OH mnoho, anebo naopak málo naučných stezek?.....	60
Graf 7: S kým jste NS navštívili?	60
Graf 8: Zastavili jste se u všech inf. panelů?	61
Graf 9: Přečetli jste více jak 60 % textu?	61
Graf 10: Co Vám na naučné stezce Zemská brána chybí?	62
Graf 11: Co Vám na naučné stezce Betonová hranice chybí?	63

9.8 Seznam příloh

Příloha 1: Polostrukturovaný rozhovor	I
Příloha 3: Inf. panel Ledříčková skála.....	II
Příloha 4: Znáš vodní svět, NS Zemská brána	II
Příloha 2: Zonace v OH, NS Zemská brána.....	II
Příloha 5: Pašerácká lávka, NS Zemská brána	III
Příloha 6: Inf. panel Lesy v OH, NS Zemská brána	III
Příloha 7: Balvanité údolí, NS Zemská brána	IV
Příloha 8: Kamenný most, NS Zemská brána	IV
Příloha 10: Přírodní rezervace Zemská brána.....	V
Příloha 9: Přírodní rezervace Zemská brána s výhledem na řeku Divoká Orlice.....	V
Příloha 11: Bledule jarní	V
Příloha 12: Pramen knížete Rostislava	VI
Příloha 13: Plánek navrhovaných lázní	VI
Příloha 14: Vyhlídka po trase NS Betonová hranice, mezi 2. a 3. zastávkou.....	VI
Příloha 15: Pěchotní srub K - Ba - S 24 "Libuše"	VII
Příloha 16: Vchodový objekt K - S 22a „Krok“ s pancéřovým zvonem	VII
Příloha 18: Vyhlídka po trase NS Betonová hranice	VIII
Příloha 17: Dělostřelecký pozorovací zvon pěchotního srubu "Teta"	VIII
Příloha 19: Pěchotní srub K - S 28 "Na panském"	IX

Příloha 20: Podběl lékařský (na trase NS Betonová hranice)	IX
Příloha 21: Cesta po trase NS Betonová hranice	IX
Příloha 22: Tabulka hlavních parametrů výzbroje čs. opevnění	X
Příloha 23: Upozornění na veřejně nepřístupných objektech	X
Příloha 24: Členové sdružení DSOHP.....	XI
Příloha 25: Partneri DSOHP.....	XII
Příloha 26: Naučné stezky v OH	XII
Příloha 27: Zadání k bakalářské práci	XVI

Příloha 27: Zadání k bakalářské práci

Univerzita Hradec Králové
Fakulta informatiky a managementu
Akademický rok: 2016/2017

Studijní program: Ekonomika a management
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Management cestovního ruchu - německý jazyk
(mcr-p-n)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Kminiaková Martina	Lišnice 276, Lišnice	I1301064

TÉMA ČESKY:

Naučné stezky jako atraktivita cestovního ruchu a způsob interpretace destinace -
Případová studie Orlické hory

TÉMA ANGLICKY:

Educational Trails as tourism attractiveness and its interpretation in destinations - Case study in Eagle mountains

VEDOUcí PRÁCE:

Mgr. Alexandr Gregar, Ph.D. - KRCC

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Dodržení metodických pokynů pro vypracování bakalářských a diplomových prací (Výnos UHK č.1/2000 v platném znění)
Stanovení cíle a pracovních hypotéz
Zpracování problematiky včetně závěrů

1. Úvod
2. Cíl práce
3. Metodika zpracování
4. Teoretická část
  - 4.1 Cestovní ruch
  - 4.2 Destinační management
  - 4.3 Návštěvní management
  - 4.4 Interpretace
  - 4.5 Naučná stezka
  - 4.6 Turistika
  - 4.7 Druhy naučných stezek
  - 4.8 Značení naučné stezky
  - 4.9 Hrozby a udržitelnost
5. Případová studie Orlické hory
  - 5.1 Vlastní průběh šetření
  - 5.2 Charakteristika Orlických hor
  - 5.3 Zemská brána
  - 5.4 Betonová hranice
6. Shrnutí výsledků
7. Návrhy a doporučení
8. Závěr
9. Seznam zdrojů
10. Přílohy

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

Janečková, L. a Vašítková, M. Marketing služeb. Grada 2000
Šindler, Petr. Event marketing. Grada 2003
Kol. autorů. Event marketing v cestovním ruchu. www.vzdelavanivcr.cz
Kotíková, Halina. Nové trendy v nabídce cestovního ruchu, Grada 2013
Jakubíková, Dagmar. Marketing v cestovním ruchu. Grada 2012
Palatková, Monika. Marketingový management destinace. Grada 2011
Kolektiv. Marketing XXL, DonauMedia 2010
odborná a další literatura k tématu a prostředí
Kolektiv. Percepce krajiny a genius loci. Gaudcamus Hr. Králové, 2008

Šípek Jiří, Štyrský Jiří. Kapitoly z geopsychologie, Gaudeamus, 2007
Stibral, Karel. Proč je příroda krásná, Dokořán, 2005
ŠIROVÁ-MOTYČKOVÁ, Kamila a Jiří ŠÍR. Naučné stezky: průvodce naučnými stezkami České republiky. Olomouc: Rubico, 2009, 191 s. Naše země. ISBN 978-80-7346-107-2.
POKORNÝ, Pavel a Pavel IMRICH. Rychnovsko: Orlické hory a Podorlicko : [památky a příroda. Vyd. 1. Rychnov nad Kněžnou: OMOH, 1996, 108 s. ISBN 80-900-9026-5.
DVORÁKOVÁ, Markéta a Irena OPRŠALOVÁ. Genius loci při tvorbě environmentálních programů. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, 47 s. ISBN 978-80-244-4071-2.
ZELENKA, Josef a Martina PÁSKOVÁ. Výkladový slovník cestovního ruchu. Kompletně přeprac. a dopl. 2. vyd. Praha: Linde Praha, 2012, 768 s. ISBN 978-80-7201-880-2.

Podpis studenta:

Kni z alcoro

Datum: 4.4.2017

Podpis vedoucího práce:

Datum: 4.4.2017

(c) IS/STAG, Portál - Podklad kvalifikační práce, 11301064, 04.04.2017 13:19